

Sport og soft power i de senarkaiske og klassiske græske bystater¹

Af Thomas Heine Nielsen

In memoriam Bent Magnus Christensen (1946–2023)

1. Prolegomenon

Mere end hundrede græske bystater vides at have haft sportskonkurrencer² på programmet ved en eller flere af deres religiøse festivaler³ i senarkaisk og klassisk tid (ca. 550–323 f.Kr.).⁴ De fire store panhelleniske⁵ helligdommes konkurrencer – konkurrencerne ved festivalerne i Olympia, Delphi, Nemea og på den korinthiske isthme – var altså langt fra de eneste konkurrencer i denne periode, og selvom de naturligtvis var de mest prestigefulde, var der også berømte konkurrencer ved *Panathenaia* i Athen,⁶ ved

-
1. Denne artikel dækker det samme stof som Nielsen 2024, men er en nyskrivning og ikke en oversættelse af den artikel. Jeg har behandlet en del af stoffet i populariserende form i Nielsen 2022a. – Med mindre andet er anført, har jeg selv oversat de græske tekster, der diskuteres; de metriske tekster har jeg oversat til prosa, i klarhedens interesse. – Tak til Jerker Blomqvist og Anders Holm Rasmussen for kritiske kommentarer til artiklen.
 2. Om brugen af det moderne ord 'sport' i diskussioner af den klassiske periodes *agones gymnikoi*, se Nielsen 2022b: 7–8.
 3. Om græske religiøse festivaler, se bidragene i *ThesCRA VII: Festivals and Contests* og Brandt & Idendeng 2012; se også Nilsson 1906; Parke 1977; Cartledge 1985; Parker 2005: 155–383; Parker 2011: 171–223; og Scullion 2007.
 4. Se Nielsen 2018a: 11–167 eller, mere kortfattet, Nielsen 2010a og Nielsen 2016.
 5. For betydningen af 'panhellenisk' i forbindelse med helligdomme og sportskonkurrencer, se Nielsen 2012: 1–4 og Nielsen 2014a: 134–36.
 6. Om *Panathenaia*: Neils 1992a; Neils 1996; Kyle 1993: 33–39; Kyle 2007: 152–66; Kyle 2014b; Phillips 2003; Tyrrell 2004: 145–56; Shear 2001; Shear 2003; Shear 2021a; Shear 2021b; Palagia & Choremi-Spetsieri 2007.

Herakleia i Theben,⁷ og ved *Hekatomboia* i Argos,⁸ for blot at nævne en lille håndfuld eksempler på andre store festivaler med *agones gymnikai (kai hippikai)*. De tiltrak alle tre atleter langvejs fra.⁹ Den følgende diskussion af sport og *soft power* tager derfor ikke kun udgangspunkt i de fire panhelleniske festivaler, men forsøger at tegne et bredere og mere overordnet billede af sportsfestivalerne og deres betydning i den græske bystatskultur.¹⁰ Fremstillingen må dog begynde med en kort diskussion af den traditionelle aristokratiske fortolkning af sportssejre og deres betydning.

2. Den traditionelle aristokratiske fortolkning af sportssejre

Da det ser allermest sort ud for *Iliadens* Agamemnon, der frygter at trojanerne snart vil tilintetgøre hans hær,¹¹ sender han sin stabs snildeste taler, den listige Odysseus, til den krænkede Achilles for at overbringe ham et forsoningstilbud bestående af gaver i massivt omfang. Odysseus' mission beskrives i den berømte 9. sang af digtet. Dens formål er at lade Agamemnon genoprette den krænkede myrmidonske konges ære og værdighed i det håb, at han så vil træde ind i kampene på ny. Dette er et afgørende øjeblik i *Iliaden*, og hele digtets arkitektur hviler på det.¹² Det er altså af vital poetisk betydning, at Agamemnons forsoningstilbud er af en sådan karakter, at Achilles ikke godt kan afvise det – selvom han jo i sin ubændige vrede faktisk afviser det.¹³ Men Agamemnons *hensigt* er tydeligvis, at tilbuddet skal være storslået og uimodståeligt, og dets materielle omfang påskønnes da også af gamle Nestor, den sunde fornufts

7. Om *Herakleia* i Theben, se Ringwood 1927: 54–55; Kramer 1970: 56–59; Roesch 1975; Bernardini 1976; Symeonoglou 1985: 108–9; Schachter 1986: 25–30; Larmour 1999: 189 no. 71; Gerber 2002: 64; Nielsen 2010a: 21; Nielsen 2018a: 34, 86–87;

8. Om *Hekatomboia* nær Argos, se Nilsson 1906: 42–45; Ringwood 1927: 67–69; Daly 1939; Kramer 1970: 29; Amandry 1980; Hall 1995; Perlman 2000: 99–155; Nielsen 2010a: 25–27; Nielsen 2018a: 41–43, 88–89.

9. Se Nielsen 2014b.

10. Om den græske bystatskultur: Hansen 2004.

11. Agamemnons frygt er overdreven og et træk i skildringen af hans manglende format som leder: Owen 2001: 91–92; se også Porter 2019: 140–48.

12. Hainsworth 1993: 57; Griffin 1995: 19–20; Owen 2001: 95.

13. For en diskussion af årsagen til, at Achilles afviser Agamemnons forsoningstilbud, se Myrsiades 2023: 123.

stemme,¹⁴ og af Aias, af alle de øvrige grækere den der ligner Achilleus mest.¹⁵ Phoinix, der poetisk set er en substitut for Achilleus' fraværende fader, Peleus, bønfaller ham om at acceptere forsoningstilbuddet¹⁶ og peger på, at det vil forlene ham med stor hæder og ære.¹⁷ Der kan altså ikke være nogen tvivl om, at Agamemnons tilbud er stor-slået, og at det under normale omstændigheder virkelig ville forlene Achilleus med ære og værdighed.

Blandt det, Agamemnon tilbyder Achilleus, er intet mindre end tolv væddeløbsheste, der beskrives som ἀθλοφόροι,¹⁸ præmievindere. Disse heste har, siger Agamemnon, vundet utallige præmier (*Il.* 9.124–127):

πηγούς ἀθλοφόρους, οἱ ἀέθλια ποσσὶν ἄροντο.
οὐ κεν ἀλήϊος εἴη ἀνὴρ ᾧ τόσσα γένοιτο,
οὐδέ κεν ἀκτῆμων ἐριτίμοιο χρυσοῖο,
ὅσά μοι ἠνείκαντο ἀέθλια μώνυχες ἵπποι.¹⁹

Hensigten med denne beskrivelse af hestenes meritter er utvivlsomt at understrege, hvor attraktive de prægtige dyr er, og det viser meget godt, at i *Iliaden* er der ingen egentlig modsætning mellem gods og guld og ære vundet i sportsskampe. Tværtimod synes værdifulde og attraktive præmier og væddeløbsheste at konstituere og konkretisere ære og værdighed. Passagens centrale epitheton – ἀθλοφόροι – dukker op andre steder i digtet. I 11. sang fortæller gamle Nestor f.eks., at hans far Neleus engang sendte ἀθλοφόροι ἵπποι til Elis μετ' ἄεθλα, dvs. for at konkurrere om en præmie, som

14. Hom. *Il.* 9.164; se Myrsiades 2023: 123.

15. Hom. *Il.* 9.636–639.

16. Hom. *Il.* 515–519.

17. Hom. *Il.* 9.605: τιμῆς (cf. 608).

18. Hom. *Il.* 9.124.

19. "... præmiehingste som ofte har vundet på væddeløbsbanen;| ingen ville betegne en mand som en tarvelig husmand| eller en pjalt uden guld om han vandt sig lige så mange| priser som jeg har erhvervet med disse travende heste" (overs. O.S. Due).

var en trefod;²⁰ og i 22. sang nævnes, igen, en trefod eller en kvinde, dvs. en slavinde, som præmier ved gravlege, hvor ἀθλοφόροι ἵπποι kunne konkurrere.²¹ Værdifulde materielle præmier er tydeligvis en fast bestanddel af *Iliade*-digterens mentale billede af hestesportskonkurrencer ved gravlege, og vi kan roligt udvide dette til også at gælde andre sportsgrene: Der udsættes således værdifulde præmier i *alle* konkurrencerne ved gravlegene over Patroklos.²²

Sportssejre bidrager altså i kraft af de værdifulde præmier til episke heltes velstand, og en berømt passage i *Odysseen* gør det klart, at de også skaffer en mand *kleos*, ry og prægtigt omdømme (*Od.* 8.147-148):

οὐ μὲν γὰρ μείζον κλέος ἀνέρος, ὄφρα κεν ἦσιν,
ἢ ὅ τι ποσσίν τε ῥέξῃ καὶ χερσὶν ἐῆσιν.²³

Sådan siger den unge kongesøn Laodamas, da han vil opmuntre den tøvende Odysseus til at deltage i de konkurrencer, phaiakerkongen Alkinoos lader afholde for at adsprede den ukendte fremmede og lede hans tanker bort fra den sorg, der plager ham.²⁴

De homeriske digte er i den form, vi har dem, givetvis en del yngre, end græske sportshistorikere normalt antager,²⁵ men det er dog hævet over enhver tvivl, at de må høre til i den arkaiske periode, og vi kan altså indledningsvis notere os, at disse arkaiske nøgletekster knytter ære, sport og værdifulde præmier sammen på en ganske ligefrem måde.

20. Hom. *Il.* 11.699–701: τέσσαρες ἀθλοφόροι ἵπποι αὐτοῖσιν ὄχεσφι | ἐλθόντες μετ' ἄεθλα· περὶ τρίποδος γὰρ ἔμελλον | θεύσεσθαι. – Trefødder er velbelagte som præmier ved sportskonkurrencer i historisk (i modsætning til mytisk) tid, se Nielsen 2018a: 42, 86–87, 92, 108. Om præmier ved sportskonkurrencer i almindelighed, se Kyle 1996 og Papakonstantinou 2002.

21. Hom. *Il.* 22.162–64: ὡς δ' ὅτ' ἀθλοφόροι περὶ τέρματα μώνυχες ἵπποι | ῥίμφα μάλα τρωχῶσι· τὸ δὲ μέγα κεῖται ἄεθλον | ἢ τρίπος ἢ ἐ γυνὴ ἀνδρὸς κατατεθνηῶτος.

22. Om gravlegene for Patroklos, se Howland 1954; Willcock 1972; O'Neal 1980; Dunkle 1981 og 1987; Dickie 1984; Kyle 1984; Hinckley 1986; Scott 1997; Kitchell 1998; Papakonstantinou 2002; Tyrrell 2004: 8-27; Ulf 2004; se også Brown 2003.

23. “Aldrig vinder en mand så stor og berømmelig hæder| som når han øver bedrift med styrke i ben og i arme” (overs. O.S. Due).

24. Om denne passage, se videre Nielsen 2011a: 2–4.

25. Nielsen 2016a: 4.

De homeriske digte er naturligvis traditionel mundtlig poesi og ikke antropologiske afhandlinger, men vi kan formentlig roligt gå ud fra, at digtenes syn på sportens herlighed blev delt af den historiske arkaiske elite. At sporten ikke kun handlede om æren, men også om de værdifulde præmier der var at vinde, fremgår også af en anden arkaisk nøgletekst, Hesiods *Theogoni*. I den store og tilsyneladende stærkt personlige²⁶ hymne til Hekate (*Theog.* 404–452) opregner digteren blandt de goder, gudinden skænker sine tilbedere, assistance i sport (*Theog.* 435–439):

ἔσθλῆ δ' αὖθ' ὀπότ' ἄνδρες ἀεθλεύωσ' ἐν ἀγῶνι·
 ἔνθα θεὰ καὶ τοῖς παραγίνεται ἡδ' ὀνίνησι·
 νικήσας δὲ βίη καὶ κάρτει καλὸν ἄεθλον
 ῥεῖα φέρει χαίρων τε, τοκεῦσι δὲ κῦδος ὀπάζει.²⁷

Tre af de væsentligste arkaiske tekster beskriver altså sportssejrens sødme som bestående af både æren og en værdifuld præmie, og der er ikke den ringeste modsætning mellem disse to gevinster: Præmier skaber (mere) ære, særligt på grund af deres materielle værdi.

Det smykkende adjektiv *a(e)thlophoros* findes også brugt om sejre i sport uden for den episke poesi, som i det følgende gravepigram (*CEG* 1.136) fra det sene 6. århundrede fundet nær Hera-helligdommen i Argolis (Heraion):

Ῥοσίνα ἠυσεμάταν θάψα [π]έλας ἠιποδρόμοιο
 ἄνδρα ἀ[γα]θ[ό]ν, πολοῖς μνᾶμα καὶ [ἔσ]ομένοις,
 ἐν πολέμοι [φθ]ίμενον νεαρὰν ἠέβαν ὀλέσαντα,

26. West 1966: 277–78.

27. “God er hun også som ven, når i kappestrid mænd prøver kræfter, | der er gudinden hos dem med hjælp og bistand til stede; | når da med styrke og kraft en mand har sejret, da får han | kampprisen sikkert og glad og skaffer forældrene hæder” (overs. L. Andersen).

σόφρονα, ἀε<θ>λοφόρον καὶ σοφὸν χαλκίαι.²⁸

Og blandt grundene til at betragte Kleobis og Biton som særligt lykkelige var, ifølge Herodot (1.31.2), at “begge var præmievindere” (ἀεθλοφόροι ἀμφότεροι). *A(e)thlophoros* er, med andre ord, en uhyre positiv beskrivelse af en mand og hans meritter, og det er hævet over enhver tvivl, at de arkaiske eliter (*the leisured elites*, i Thorstein Veblens terminologi)²⁹ betragtede sportssejre som en kilde til både ære og velstand: Der er ingen opposition mellem disse to værdier at spore. Som Pleket sagde allerede i 1975: “Archaic nobles are not known to have rejected remuneration for athletic successes either in theory or in practice.”³⁰ Der er med andre ord ikke det ringeste spor af et amatør-ideal i græsk sport.³¹ Det er da også sådan, som Miller har peget på,³² at det græske ord der kommer nærmest på vores ‘sportsmand’ i betydning – ἀθλητής (*athletes*) – via det denominative verbum ἀθλέω er afledt af ordet for præmie, ἄθλον (*athlon*), og altså betyder ‘en der konkurrerer om en præmie’. I formen ἀθλητήρ (*athlete*) findes det allerede i *Odysseen* (8.164), og fra denne homeriske passage er det klart, at det at være en *athlete* er det samme som at tilhøre den øverste elite.³³

For aristokratiet var præmier i fysisk form det synlige bevis på, at sejre var vundet, og præmierne var på denne måde “symbols of superiority”, som Kyle (1996: 106) siger. En anden herlighedsværdi ved materielle præmier var, at de kunne omsættes til mere og mere permanent ære ved at blive viet til en gud i en helligdom.³⁴ Blot to eksempler: En ellers ukendt Isodikos viede omkring 700 f.Kr. en præmie i form af et bronzekar vundet ved gravlege til ære for en ligeledes ukendt Ekpropos til Apollon Pythios i

28. “Jeg, Kossina, begravede Hyssematas nær hippodromen, en god mand, et mindesmærke for fremtiden; han faldt i krig og mistede sin friske ungdom. Han var besindig, en præmievinder (*aethlophoros*), og vis af sin alder.” – Om dette epigram: Daly 1939; Friedländer, *Epigrammata* no. 136; Jeffery 1947: 130; *LSAG*² 159, 168 no. 2; *SEG* 11.305. Min oversættelse er baseret på Jefferys fortolkning; for en anden fortolkning af *πολοῖς*, se *SEG* 33.294 (som citerer L. Moretti i *RF* 111 (1983) 44–47 no. 1 (*non vidi*)). – Om begravelser i/nær hippodromer (og stadia), se Valavanis 2019.

29. Veblen 1994.

30. Pleket 1975: 59.

31. Young 1984.

32. Miller 2004: 11; se også Miller 2023: 8.

33. Rose 1995: 144.

34. Denne praksis blev også tilskrevet mytologiens store personligheder; Athenaios (6.323d) citerer således et (naturligvis fabrikeret) epigram der fortæller, at Diomedes indviede den trefod, han vandt ved gravlegene for Patroklos, til Apollon i Delphi.

Theben.³⁵ I Delphi har man fundet et bronzekar fra det midt-sjette århundrede med en indskrift på boiotisk dialekt og i det boiotiske alfabet; den bevarede del af indskriften forkynder, at karret havde været udsat som præmie i gravlege, en far havde afholdt til ære for sin afdøde søn (hvem der havde vundet og indviet karret vides på grund dets fragmentariske bevaringstilstand desværre ikke).³⁶ Indvielsen af præmien som gave til guden i Delphi er et sigende vidnesbyrd om den symbolske værdi og prestige, der stod af en sejr, og om den prestige, indvielsen til guden gav. Gaver til en gud gavnede giveren fuldt så vel som modtageren³⁷ og var selvfølgelig en oplagt måde at stille sejrens prestige til skue på og således eviggøre den,³⁸ ligesom de tjente som regulære mindesmærker over giveren selv og hans bedrift.³⁹

Sporten og de epifænomener der omgav den, tjente i realiteten til at vise, at en given atlet tilhørte eliten, og til at synliggøre hans "position of social and political ascendancy."⁴⁰ Sejr var selvfølgelig den altoverskyggende ambition, og en sejr blev fortolket som et bevis på nedarvet overlegenhed selv så sent som i Pindars epinikiske oder.⁴¹ Sporten, sejrene og præmierne og den ledsagende ideologi tjente altså til at fremhæve elitens medlemmer som overlegne og højerestående individer af ædel byrd i besiddelse af fremragende egenskaber.

3. Bystaten kræver sin andel af sejrens herlighed

En skematisk men ikke helt urimelig fremstilling af den græske sports tidlige historie kunne lyde omtrent som følger: I sen-geometrisk og tidlig arkaisk tid var sportens centrale kontekst begravelse af elitens afdøde medlemmer – gravlege –,⁴² og den slags

35. Nielsen 2018a: 18–19 (om IG I² 402n).

36. Nielsen 2018a: 20–21 (om CEG 1.444). – Også panathenæiske prisamforer blev jævnligt indviet i helligdomme: Nielsen 2018: 49; Frielinghaus 2019: 384.

37. Berti 2014: 290.

38. Berti 2014: 292.

39. Whitley 2001: 265; Jim 2014: 92.

40. Rose 1995: 169; Papakonstantinou 2019: 27 (citatets kilde).

41. Se e.g. Pind. *Ol.* 9.100 (τὸ φύᾳ κράτιστον ἄπαν); *Pyth.* 10.12 (τὸ συγγενές), 22–26; *Nem.* 5.40–42, 6.35 (ἀπὸ ταύτας αἶμα πάτρας); *Isthm.* 3.13 (ἀρετὰ σύμφυτος); se også Kurke 1991: 81 og Boeke 2007: 112–13. – Richardson 1992: 235 siger ligefrem: "One of the leading themes of Pindar's poetry is that of the inheritance of natural ability from one generation to another." Se også Donlan 1980: 97, 110 og Rose 1995: 160–61.

42. Se Roller 1981a; Nielsen 2010b; Nielsen 2018a: 17–22. Om gravlege i mytologien, se Weiler 1974: 204–43; om gravlege i kunsten, se Roller 1981b.

konkurrencer var formentlig ikke underlagt den fremvoksende bystats kontrol. Men omkring midten af det 6. århundrede begyndte bystaterne i stort tal at indlægge sportskonkurrencer som rekreative begivenheder⁴³ i deres religiøse festivaler,⁴⁴ måske delvist under inspiration fra konkurrencerne i Olympia. Fra ca. 550 f.Kr. var bystaterne derfor arrangørerne af sportskonkurrencer, da religionen jo var direkte underlagt bystatens kontrol.⁴⁵ I midten af det 6. århundrede f.Kr. og flere generationer frem var de græske bystater stadig i udpræget grad domineret af de velhavende traditionelle eliter – aristokratiet – som f.eks. Alkmæoniderne i Athen, “the model of an aristocratic family of real power”, som Parker siger;⁴⁶ og, kan vi tilføje, en familie hvis medlemmer dyrkede sport på højeste niveau.⁴⁷ Med andre ord: Da de græske bystater fjede organiseringen af sportskonkurrencer til deres aktiviteter, var de stadig i høj grad domineret af en elite, i hvis verdensopfattelse sportssejre var et bevis på og en demonstration af nedarvet overlegenhed og som opfattede sporten som en kilde til personlig hæder og gevinst, og disse værdier forsvandt ikke bare ud i den blå luft. Det er derfor en rimelig hypotese, at der må være opstået en vis ideologisk spænding mellem det gamle og det nye verdensbillede med hensyn til den rette fortolkning af sportsejres betydning

Mere eller mindre på samme tid som bystaterne indlagde sportskonkurrencer i deres religiøse festivaler, begyndte de at anlægge træningsfaciliteter i form af *gymnasia*.⁴⁸ På denne måde påtog bystaterne sig altså finansieringen af sporten, både når det angik den daglige træning og når det angik de egentlige konkurrencer. Hvis vi hertil lægger den stadige udvikling henimod mere egalitære samfundsformer og mere bredt funderede politiske forfatninger i de fleste bystater,⁴⁹ kan det ikke undre, at aristokratiets traditionelle fortolkning af sportssejre som bevis på og en demon-

43. Om antik græsk sport som underholdning, se Nielsen 2022b.

44. Bell 1989: 168; Pleket 2000: 642; Mann 2001: 19, 27; Young 2004: 23; Christesen 2007a; Christesen 2007b: 143; Christesen 2014: 217; Crowther 2007b: 6; Kyle 2009: 188; Kyle 2014: 22; Scott 2010: 160–61; Neumann-Hartmann 2014: 31. Se også Funke 2005: 11.

45. I Argos var det f.eks. sådan, at visse af folkeforsamlingens møder i deres helhed var afsat til religiøse emner, *ta hiera* (*SEG* 11.316.44–45 (ca. 450 f.Kr.); *IG* IV².1 69 (4. årh. f.Kr.)), og på ordinære møder var *ta hiera* også på dagsordenen og altid som første punkt (Piérart 2000: 303). I Athen havde tyve af folkeforsamlingens møder hvert år *tria hieron*, “tre hellige ting” (*Arist. Ath. Pol.* 43.6; se Hansen 1987: 27–28), øverst på dagsordenen (Zaidman & Pantel 1992: 93; Rhodes 1993: 529).

46. Parker 1996: 61.

47. Nielsen 2013b.

48. Mann 1998: 7.

49. Robinson 1997; Raaflaub & Wallace 2007.

stration af nedarvet overlegenhed langsomt men sikkert kom under pres og blev kritiseret.

I sig selv har sport ingen bestemt betydning eller mening. Den har kun den betydning eller mening, forskellige grupper tillægger den.⁵⁰ Den traditionelle elite tillagde sporten værdi, fordi sejre kunne fortolkes som udtryk for nedarvet overlegenhed, der igen kunne bruges til at gøre det selvindlysende, at de, den traditionelle elite, var deres bystaters naturlige og fødte ledere.⁵¹ Denne fortolkning af sejres betydning kom under alvorligt pres i senere arkaisk tid, som det bl.a. fremgår af Tyrtaios' og Xenophanes' ligegyldighed over for den i deres berømte angreb på heltedyrkelsen af sportsstjerner.⁵² Som den egentlige garant for sportens infrastruktur og konkurrencens finansiering og afholdelse begyndte bystaterne til sidst da også at kræve deres andel i den betydelige prestige, der var forbundet med store sportssejre. Sejrens symbolske værdi måtte derfor deles mellem sejrherren og hans bystat, og dette blev det centrale punkt i den nyfortolkning af sejrens betydning, der udviklede sig i senarkaisk og tidlig klassisk tid: At bystaten høstede ry og ære af de sejre, 'dens' atleter tog hjem – selvom græsk sport aldrig gik så vidt som til at udvikle bystatshold eller bystatsdragter, sådan som den moderne sport har udviklet landshold og nationale spilledragter. Bystatsdragter var ikke en mulighed, da græske sportsmænd trænede og konkurrerede nøgne, og bystatshold var mindre oplagte end landshold i dag, da holdsporter ikke spillede nær den samme rolle i den græske sport som i den moderne. Holdsporter eksisterede ganske vist, men de blev primært brugt som pædagogiske redskaber; og ved de store festivaler konkurrerede man udelukkende i individuelle discipliner som løb og kampsport.⁵³

Identifikationen mellem sportsmand og bystat var dog ikke mindre reel af den grund, selvom den mest var uformel. Fuldstændig uformel var den dog ikke, da en vigtig del af det heroldopråb,⁵⁴ der proklamerede sejrherren i f.eks. Olympia, var hans *ethnikon* eller 'city-ethnic', som antikhistorikerne siger med et ord, der intet modstykke har på dansk. Et sådant city-ethnic var et adjektiv eller substantiv afledt af navnet på

50. Espy 1979: 4–8; Nicholson 2005: 15.

51. Rose 1995: 169.

52. Tyrtaios fr. 12.1–5 (West); Xenophanes fr. 2 (West); se Fisher 2018: 190.

53. Nielsen 2022b: 8; Nielsen 2022c.

54. Som rekonstrueret af Wolicki 2002.

den by, der var en bystats politiske og sociale centrum.⁵⁵ For byen Himera på Sicilien var det således *Himeraios*, og sejrherren i langdistanceløbet (*dolichos*) i 464 f.Kr. vil altså være blevet proklameret som *Ergoteles Philanoros Himeraios*.⁵⁶ Heroldopråbet var en institutionel talehandling,⁵⁷ som forvandlede en almindelig atlet til sejrherre, og filosofen og retorikeren Gorgias kunne derfor sige at “heroldopråbet i Olympia bekranser den suveræne atlet”⁵⁸ og metaforisk beskrive opråbet som selve bekransningen af sejrherren. Udover sejrherrens *ethnikon* indeholdt proklamationen hans *patronymikon* (fadersnavn), angav hvilken disciplin, han havde vundet, og benyttede en passende form af verbet *νικάω* (*sejre*).⁵⁹ Heroldopråbet var naturligvis mundtligt, og det betyder, at vi særligt for den tidligste periode kun har indirekte kilder til dets form og historie, men selv heraf fremgår dets enorme betydning, f.eks. gennem det forhold, at opråbet tydeligvis var modellen ikke bare for de metriske epigrammer, der ledsagede sejrherremonumenter i f.eks. Olympia, men også for adskillige epinikiske oders indledende strofe. Det er værd at dvæle lidt ved dette, bl.a. for at illustrere, hvor kompliceret kilde materialet til den tidligste græske sports historie undertiden er, selv hvad de simpleste forhold angår. I dette tilfælde må vi arbejde os tilbage til heroldopråbets form og indhold ud fra de virkninger, det havde på andre genrer.

Begyndelsen af Pindars 9. *Pythiske Ode* er et berømt eksempel på epinikisk adaptation af heroldopråbet (1–4):

Ἐθέλω χαλκάσπιδα Πυθιονίκαν
 σὺν βαθυζώνοισιν ἀγγέλλων
 Τελεσικράτη Χαρίτεσσι γεγωνεῖν
 ὄλβιον ἄνδρα διωξίππου στεφάνωμα Κυράνας.⁶⁰

55. Om sådanne *ethnika*, se Hansen 1996 og Hansen 2004: 72.

56. Moretti, *Olympionikai* nos. 224 og 251.

57. Arndt 2003: 172; Arndt 2007: 51.

58. Gorgias fr. 8 (DK): τὸ κήρυγμα τὸ Ὀλυμπίασι ... στεφανοῖ ... τὸν δυνάμενον.

59. Wolicki 2002: 75–76.

60. “Gerne bringer jeg bud om sejrherren| i det delphiske løb med bronzeskjold,| Telesikrates; med Chariter i pagt udråber| jeg manden hvis lykke kranser den hurtigt agende pige,| Kyrene” (overs. Johansen 1981).

Her finder vi alle heroldopråbets informationer, bortset fra Telesikrates' patronymikon, der gemmes til en senere passage (71). Telesikrates vandt *hoplites* (ved De pythiske Lege i 474)⁶¹ og var borger i den store bystat Kyrene, er beskeden – men den er affattet i typisk epinikisk stil og ikke i heroldopråbets tørre prosa. Den epinikiske digtnings stil er ofte temmelig dunkel, men dét synes faktisk at have været en af genrens attraktioner.⁶² Med *χαλκάσπιδα* ("med bronzeskjold") henviser Pindar til *hoplites* (hoplitløbet), hvor man iført hjelm og bærende et skjold løb to stadier og altså tilbagelagde ca. 400m, i hvert fald i Olympia;⁶³ i prosa kaldes løbet simpelthen *ὀπλίτης*, men digteren bruger her et mere malende udtryk. *Χαρίτεσσι* er de tre Chariter (eller Gratier), guddommelige personifikationer af charme, ynde og skønhed. De anses traditionelt for Aphrodites ledsagere, og Pindar indfører dem nok her for at forudgribe senere passager i oden, som har en let munter og erotisk undertone. Dunkelt og interessant er også sekvensen *ὄλβιον ἄνδρα διωξίππου στεφάνωμα Κυράνας* ("manden hvis lykke kranser den hurtigt agende pige, Kyrene"). Den pige, der her omtales: Kyrene, er den mytologiske figur, efter hvem Telesikrates' hjembystat havde sit navn. Telesikrates var borger i bystaten Kyrene, der lå i det nuværende Libyen og var den græske verdens største bystat. Omtalen af den eponyme heroine giver altså den information, der i heroldopråbet gives af sejrherrens *ethnikon* (*Κυρανάιος*), og lægger også op til odens første mytefortælling, der netop handler om heroinen Kyrene. Telesikrates' "lykke" er hans sejr i Delphi, og denne lykke "kranser" altså Kyrene. I græsk sport på konkurrenceplan havde holdsporther ingen plads, og alle sportsmænd stillede op helt på egen hånd og ikke som officielle repræsentanter for deres bystater. Uofficielt var det dog helt almindeligt at betragte atleterne som repræsentanter for deres bystater, og det var ligeledes helt almindeligt at bystaterne betragtede 'deres' atleters sejre som deres egne sejre. En almindelig måde at beskrive dette forhold på var at sige, at den sejrige atlet 'bekransede sin bystat', skønt det jo i grunden kun var atleten selv, der blev bekranset. Hvad Pindar altså her siger på korlyrisk maner er, at der også tilfaldt Kyrene en del prestige på baggrund af Telesikrates' sejr. Denne indledning er måske Pindars mest

61. Strasser, *Pythionikai* no. 42.

62. Thomas 2012: 224.

63. Om hoplitløbet, se Miller 2004: 32–33 og Romano 2021: 214–15; da et *stadion* som længdemål var 600 fødder og da længden af en fod varierede fra sted til sted, varierede et *stadion* tilsvarende: i Olympia var et *stadion* ca. 192m, mens det i Delphi var ca 178m (Miller 2004: 33); hoplitløbet var i Olympia altså ca. 384m, mens det i Delphi var ca. 356m.

pedantiske efterligning af heroldopråbet, men der er andre af lignende art, alle ligeså dunkle som denne.⁶⁴

Pindars tidligste bevarede ode synes at være den *10. Pythiske Ode* fra 498 f.Kr.,⁶⁵ mens den tidligste af Bacchylides måske stammer fra 485 f.Kr.⁶⁶ En håndfuld epinikiske epigrammer er ældre; det ældste⁶⁷ bevarede er fundet i Nemea og ledsagede et sejrsmonument indviet af en pankratiast ved navn Aristis:

Ἄριστις με ἀνέθ-
ηκε Δὶ Φρονίουι Φά-
νακτι πανκράτιο-
ν νιφῶν τετράκις
ἐν Νεμέαι Φείδο-
νος Φηλὸς τῷ Κλεο-
ναίῳ.⁶⁸

Monumentet er så tidligt som 560–550 f.Kr., og vi kan forsigtigt betragte dette som *terminus ante quem* for inddragelsen af sejrherrens *ethnikon* i heroldens sejrspromation. I dette epigram gives sejrherrens *ethnikon* noget usædvanligt i genitiv som en del af faderens navn (patronymikon). Helt uden paralleller er dette ikke,⁶⁹ men det almindeligste er at give *ethnikon* i nominativ som en del af sejrherrens eget navn.⁷⁰ Imidlertid er sejrsepigrammer jo små stykker poesi – oftest et elegisk distichon – og derfor behandler de også heroldens sejrspromation med digterisk frihed, skønt de

64. Se *Ol. 2, Ol. 3, Ol. 5, Ol. 11; Nem. 1, Nem. 5, Nem. 9; Isthm. 6, Isthm. 8.*

65. Race 1997a: 356.

66. *Der Neue Pauly* 2: 411 (F. Graf).

67. Det kan ikke udelukkes at *CEG* 1.394 er ældre; det er dog ikke inspireret af heroldopråbet, og stammer i øvrigt fra en lokal helligdom nær Sybaris.

68. “Aristis opsatte mig til Zeus Kronion Herskeren, da han havde vundet *pankration* fire gange i Nemea, en søn af Pheidon af Kleonai” (tekst efter Meiggs–Lewis, *GHI* no. 9; om epigrammet: Ebert, *Sieger* no. 2; Miller, *Guide* 44; Voutiras 2016; Nielsen 2018a: 177).

69. Ebert, *Sieger* nos. 17 og 24.

70. Se e.g. Ebert, *Sieger* nos. 9 (Λακεδαιμόνιος), 14 (Ὀρεσθάσιος), 15 (Ἄργελος), 16 (Λοκρός), 26 (Κορίνθιος) og 28 (Λακεδαιμόνιος).

nu aldrig er så dunkle som Pindar. Men sejrsepigrammer omskriver ofte det simple *ethnikon* på forskellige måder, som de to følgende eksempler, begge fra Olympia, viser. Det første stammer fra ca. 516 f.Kr.:

Κλεοσθένης μ' ἀνέθηκεν ὁ Πόντιος ἐξ Ἐπιδάμνου
νικήσας ἵπποις καλὸν ἀγῶνα Διός.⁷¹

Her er det simple *ethnikon* (Ἐπιδάμνιος) ændret til ἐξ Ἐπιδάμνου, et ret afdæmpet poetisk virkemiddel, som nok først og fremmest er lidt mindre formelt end det 'officielle' *ethnikon* ville have været. Det næste epigram er fra ca. 500–450 f.Kr. og fejrer en bokser, Philon fra Korkyra:

Πατρίς μὲν Κόρκυρα, Φίλων δ' ὄνομα, εἰμὶ δὲ Γλαύκου
υἱὸς καὶ νικῶ πύξ δὲ Ὀλυμπιάδας.⁷²

Her er sejrherrens *ethnikon* omskrevet til Πατρίς μὲν Κόρκυρα; *patris* er et stærkt emotionelt ladet synonym til *polis*⁷³ og hører til i højstemt stil i såvel poesi som prosa. Men ellers indeholder epigrammet alle det rekonstruerede heroldopråbs elementer. Begge disse epigrammer lægger sig forholdsvis tæt op ad selve heroldopråbet, men faktisk synes det at være sådan, at den slags metriske epigrammer ofte var ledsaget af en prosainskrift, som i knap form gengav heroldopråbets traditionelle elementer, hvis epigrammet udelod nogen af dem.⁷⁴ Andre epigrammer bestod simpelthen blot af den information, heroldopråbet også bestod af, som f.eks. *IvO* 146 (ca. 472 f.Kr.): Καλλίας Διδυμίου Ἀθηναῖος παγκράτιον;⁷⁵ her er indskriften nærmest identisk med heroldop-

71. "Kleosthenes, søn af Pontis fra Epidamnos, opsatte mig, | da han havde sejret i Zeus' herlige strid med sine heste" (tekst: Ebert, *Sieger* no. 4 = Paus. 6.10.6).

72. "Korkyra det er mit land, jeg er Philon og Glaukos min fader. | To gange boksed' jeg her: Vandt den olympiske krans!" (overs.: M.H. Hansen; tekst: Ebert, *Sieger* no. 11 = Paus. 6.9.9).

73. Nielsen 2004, 2015.

74. Se f.eks. Ebert, *Sieger ad nos.* 10 og 12.

75. "Kallias, søn af Didymias, fra Athen, *pankration*". – Den Kallias, der her er tale om, skal iflg. [Andok.] 4.32 være blevet ostrakiseret, men denne ostrakisering kan ikke dateres præcist (Brenne 2001: 175–77).

råbet; der mangler blot en form af verbet *νικάω*, men den lader sig let supplere, da den adverbielle akkusativ *παγκράτιον* må være konstrueret med dette verbum.

Heroldopråbet synes altså at have indeholdt sejrherrens *ethnikon* som en fast bestanddel i hvert fald fra det midt-sjette århundrede, dvs. mere eller mindre fra det tidspunkt, hvor de græske bystater begyndte at inkorporere sportskonkurrencer i deres religiøse festivaler og anlægge atletisk infrastruktur.

Hvordan sejrherrens *ethnikon* blev fortolket i denne sammenhæng, ser vi af et æresdekret fra Ephesos fra sen-klassisk eller hellenistisk tid (*I.Ephesos* 1415).⁷⁶ Dekretet tildeler borgerskab i Ephesos til en ung sportsmand ved navn Athenodoros, og denne store æresbevisning motiveres således (1–6):

[ἔδοξ]εν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ· Νεῦμος Ἀνδρονίκου [εἰ-]
[πεν· ἐπε]ιδὴ Ἀθηνόδωρος Σήμονος ἰσοτελῆς ὤγ καὶ κατοι-
[κῶν] ἐν Ἐφέσῳ νενίκηκεν τὰ Νέμεα παῖδας πύκτην
[καὶ ἀνα]γγελεῖς Ἐφέσιος ἐστεφάνωκε τὴν πόλιν,
[ἔδοξε]ν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ· εἶναι Ἀθηνόδωρον
[Σήμον]ος Ἐφέσιογ καθάπερ ἀνήγγελλται ἐν τῷ ἀγῶνι.⁷⁷

Ephesos belønner altså Athenodoros med borgerskab – den højeste udmærkelse en bystat havde at give en fremmed – fordi han havde ladet byens *ethnikon* indgå i heroldens opråb og på denne måde ‘bekranset’ Ephesos. Athenodoros’ sejr behandles altså også som Ephesos’ sejr, da de to størrelser – atlet og bystat – så at sige smelter sammen gennem brugen af byens *ethnikon* i heroldopråbet.

76. Om dette dekret: Robert 1967; Engelmann 1975; Daux 1978; Brunet 2003; Slater & Summa 1006: 297–98; Nielsen 2011b; Slater 2012: 176.

77. “Beslutning ved Rådet og Folket efter forslag ved Neumos, søn af Andronikos: Eftersom Athenodoros, søn af Semon, en *isoteles* med bopæl i Ephesos [dvs. at han *ikke* var borger (*polites*) i Ephesos], har vundet drengenes boksning i Nemea og ved at blive udråbt som ephesier har bekranset vor bystat, har Rådet og Folket besluttet: Athenodoros, søn af Semon, skal være ephesier, sådan som han blev udråbt ved konkurrencen.” – En *isoteles* var en metøk, der var blevet bevilget visse privilegier (Hansen 1978: 43).

På baggrund af denne identifikation af atleterne med deres bystater kunne sejrens sødme og prestige deles mellem atlet og bystat og tilfalde begge. En af de almindeligste måder at udtrykke denne deling af æren på, var at sige at sejrherren “begrænsede bystaten”, altså det billede som Pindar i eksemplet ovenfor (000) brugte på epinikisk maner, og som også forekommer i det dekret fra Ephesos, vi netop har set på. Et par eksempler mere vil være illustrative. To fine eksempler kommer fra epigrammer fra det 5. århundrede, der oprindeligt stod på baser til sejrherre-statuer, formentlig begge i Olympia. Det første fejrer Theognetos fra Aigina, der sejrede i brydning i drengenes klasse; epigrammet (*Anthologia Palatina* 16.2) er ikke overleveret som indskrift men i et håndskrift; det anses dog almindeligvis for ægte og ikke en senere stiløvelse:⁷⁸

Γνώθι Θεόγνητον προσιδῶν τὸν Ὀλυμπιονίκαν
παῖδα, παλαισμοσύνης δεξιὸν ἡνίοχον,
κάλλιστον μὲν ἰδεῖν, ἀθλεῖν δ' οὐ χείρονα μορφῆς,
ὄς πατέρων ἀγαθῶν ἐστεφάνωσε πόλιν.⁷⁹

På trods af at epigrammet givetvis stammer fra første halvdel af det 5. århundrede f.Kr., er der spor af den tidligere aristokratiske fortolkning af sportssejre som udtryk for nedarvet nobilitet og overlegenhed, idet Theognetos siges at have begrænset ikke bare sin bystat men *ædle forfædres* (πατέρων ἀγαθῶν) bystat: *Agathos* er et ord, overklassen traditionelt reserverer til sig selv.⁸⁰ Epigrammet illustrerer altså meget godt det forhold, at overklassens sejrherre kunne blive nødt til at dele sejrens sødme med bystaten, men ikke altid uden et hævet øjenbryn.

78. Ebert, *Sieger ad* no. 12; Sider, *Simonides ad* no. 30; Molyneux 1992: 89–90.

79. “Vid at det er Theognetos du ser på, *Olympionikes* for drenge, brydekunstens behændige vognstyrer, vidunderlig at skue, til at kæmpe ikke ringere end af skikkelse; han begrænsede ædle forfædres bystat.”

80. Currie 2005: 107–8; Allan 2019: 6; se også Donlan 1980: 78, 119.

Det næste epigram fejrer løberen Dikon fra Syrakus og stammer formentlig fra 380'erne f.Kr.⁸¹ Også dette epigram (*Anthologia Palatina* 13.15) er overleveret i et håndskrift snarere end som indskrift, men der er ingen tvivl om, at det oprindeligt stod på en skulpturbase i Olympia.⁸² Det lyder som følger:⁸³

Εἰμὶ Δίκων υἱὸς Καλλιμβρότου, αὐτὰρ ἐνίκων
τετράχισ ἐν Νεμέα, δις Ὀλύμπια, πεντάκι Πυθοῖ,
τρίς δ' Ἴσθμῶ· στεφανῶ δ' ἄστυ Συρακοσίων.⁸⁴

Denne Dikon var faktisk ikke født som syrakusaner. Han blev født i bystaten Kaulonia i Syditalien, men denne bystat blev i 389 f.Kr. erobret af Syrakus' hersker, tyrannen Dionysios den Første, og dens borgere blev forflyttet til Syrakus, hvor de blev tildelt borgerskab.⁸⁵ Dikon var sandsynligvis blandt de kauloniatere, der ved denne lejlighed blev naturaliserede syrakusanere.⁸⁶ Men epigrammet behandler ham naturligvis som syrakusaner slet og ret og indeholder endog et vagt ekko af den arkaiske elites ideologi i den ikke just selvudslettende afsluttende proklamation: "Jeg er en krans for syrakusanernes by".⁸⁷

Som vi så ovenfor (s. 11), forekommer metaforen ligefrem i epinikiske oder, dvs. i en genre, som opstod omtrent samtidig med at bystaterne overtog organiseringen af sporten, og hvis formål vel i høj grad var at sikre, at sejrherrene kunne beholde broderparten af sejrenes ære for sig selv. Her er nok et pindarisk eksempel (*Nem.* 11.19–21):

81. Ebert, *Sieger ad* no. 35.

82. Nielsen 2018a: 181–82.

83. Ebert, *Sieger* no. 35.

84. "Jeg er Dikon, søn af Kallimbrotos, og jeg sejrede fire gange i Nemea, to gange ved Olympias konkurrencer, fem gange i Delphi, og tre gange på Isthmen. Jeg er en krans for syrakusanernes by." – Den metriske form er: to hexametre fulgt af et pentameter.

85. *IACP* no. 55: 265.

86. Ebert, *Sieger ad* no. 35.

87. Andre epigrammer siger, at sejrherren gav sin bystat *kleos* (Ebert, *Sieger* nos. 15, 41 og 46), berømmelse (Ebert, *Sieger* nos. 22 og 27), eller glæde (Ebert, *Sieger* no. 26).

ἐκ δὲ περικτιόνων ἐκκαίδεκ' Ἀρισταγόραν
ἀγλααὶ νῆκαι πάτραν τ' εὐώνυμον
ἔστεφάνωσαν πάλα καὶ μεγαυχεῖ παγκρατίῳ.⁸⁸

Her er bekransningen delt pedantisk mellem sejrherren og hans bystat (Tenedos). Det næste eksempel er på ægte pindarisk maner noget dunkelt, men anvender formentlig også metaforen (*Isthm.* 1.10–12):

ἐπεὶ στεφάνους
ἔξ ὧπασεν Κάδμου στρατῶ ἐξ ἀέθλων
καλλίνικον πατρίδι κῦδος.⁸⁹

Her refererer *στρατῶ* måske, sådan som kommentatorer som Bury og Instone og en oversætter som Race antager,⁹⁰ til “specifically those [Thebans] who presented themselves to take part in games; *the champions of Thebes*”;⁹¹ men *stratos* henviser ofte til et folk som et kollektiv, f.eks. i *Ol.* 9.95: Παρράσιος στρατός (“Parrhasiens folk”),⁹² og det kan også være betydningen her. Referencen vil i givet fald være til thebanerne som et kollektiv, dvs. til bystaten Theben; men selv hvis dette ikke accepteres, viser næste vers – *καλλίνικον πατρίδι κῦδος* – at de seks kranse, dvs. sejre, forlener bystaten Theben med “sejrens skønne ry”, da *patris* er et emotionelt ladet synonym til *polis*.⁹³

Metaforen *sejrherren bekranser sin bystat* er altså ganske udbredt i både epinikiske epigrammer og oder, og det viser, at sejherrer fra sen-arkaisk tid og fremefter ofte accepterede at dele deres ære med deres bystater. Dette skift i emfase er det vel rimeligt

88. “Seksten strålende sejre vundet i nabobystaterne i brydning og herlig *pankration* har bekranset Aristagoras og hans berømte fædreland.” – Om *ἐκ περικτιόνων*, se Bury 1965a: 223: “The force of *ἐκ* is that a stranger carried away prizes or crowns from among the native inhabitants.” Med Slater 1969: 419 s.v. *πάτρα*, fortolker jeg *πάτραν* i denne passage som ‘fædreland’.

89. “Eftersom den [Isthmen] forlenede Kadmos’ folk med seks kranse fra konkurrencerne, sejrens skønne ry til fædrelandet.”

90. Bury 1965b: 12; Instone 1996: 175; Race 1997b: 135.

91. Bury 1965b: 12.

92. Se Slater 1969: s.v. *στρατός* (a).

93. Nielsen 2004 og 2015.

at fortolke som sejrherrens imødekommelse af kritikken af den gamle aristokratiske fortolkning af sportsejres betydning og som en anerkendelse af bystaten som sportens nye rammebetingelse.

De sen-arkaiske bystater imødegik også den traditionelle aristokratiske fortolkning af sejre på en anden og mere direkte måde. At dømme ud fra Xenophanes' kritik af atletdyrkelsen (fr. 2 (West)) synes det at have været sædvane for de senarkaiske bystater at belønne sejrherreer blandt deres borgere med forskellige sociale privilegier såsom *proedria* (2.5)⁹⁴ og *sitesis* (2.6),⁹⁵ og, sandsynligvis, med kontante præmier, da det formentlig er dét, δῶρον ὃ οἱ κειμήλιον εἶη i 2.7 er en poetisk omskrivning af. Ingen arkaisk bystat vides med fuld sikkerhed at have belønnet sine sejrherreer med sådanne kontante udbetalinger, men det er en rimelig antagelse, at den store vestgræske bystat Sybaris⁹⁶ gjorde det allerede i det tidligere 6. århundrede.⁹⁷ Endvidere hævder sene kilder,⁹⁸ at den athenske reformator Solon, hvis reformer blev gennemført i 594 f.Kr., fastsatte belønninger, eller reducerede allerede eksisterende belønninger, til athenske sejrherreer i Olympia og på Isthmen, selvom de dog vedblev at være ret betragtelige selv efter Solons nedskæringer, hvis dét var hvad han gennemførte. Der er forskellige problemer med kildematerialet til Solons lovgivning på dette punkt,⁹⁹ men dens grundlæggende historicitet betvivles normalt ikke;¹⁰⁰ det faktum at Solon kun tog hensyn til olympiske og isthmiske sejrherreer kan betragtes som et forhold, der støtter reformens historicitet, da det passer fint på perioden før udkrystalliseringen af de fire store sportfestivaler i *periodos*,¹⁰¹ hvilket kan tjene til at forklare, at sejre i Delphi og i Nemea blev ladet ude af betragtning. Men isthmiske sejrherreer – hvad dét så kan have været på

94. *Proedria* var en af bystaten ved æresdekret tildelt plads på forreste række ved konkurrencer, koncerter osv.; se *Der Neue Pauly* 10: 376–77.

95. *Sitesis* var en af bystaten ved æresdekret tildelt ret til at blive bispist, undertiden hele livet, på bystatens ceremonielle rådhus *prytaneion*; se *Der Neue Pauly* 11: 600.

96. Om Sybaris, se Nielsen & Fischer-Hansen 2001 og 2002.

97. Pleket 1975: 80; Young 1983: 48 og 1984: 131; Mann 2001: 71–72; Nielsen 2007: 95; Decker 2014: 62; Fisher 2018: 191.

98. Diog. Laert. 1.55; Plut. *Sol.* 23.3.

99. Kyle 1983-84: 94–97; Mann 2001: 70–77.

100. Kyle 1983-84: 97; Mann 2001: 77; Fisher 2018: 191.

101. Selve brugen af ordet *periodos* til at referere til de fire store sportsfestivaler i Olympia, Delphi, Nemea og på Isthmen er en hellenistisk innovation, men disse festivalers altoverskyggende prestige var en realitet ved det 6. århs. udgang (Nielsen 2018a: 12–13); om dannelsen af *periodos*, se Funke 2005.

Solons tid – blev der altså taget hensyn til, givetvis fordi Poseidon-helligdommens beliggenhed nær Athen tiltrak athenske atleter, allerede inden *periodos* var en realitet.¹⁰²

I slutningen af klassisk tid, ser det ud til, var det ret almindeligt for bystater at have lovgivning, der fastsatte kontante præmier (belønninger) til deres sejrherre ved de store festivaler i *periodos*, altså ved konkurrencerne i Olympia, Delphi, Nemea og på Isthmen. Dekretet fra Ephesos, jeg citerede ovenfor, fortsætter f.eks. således:

[καὶ ὑπά]ρχειν Ἀθηνοδώρῳ τὰς τιμὰς τὰς τεταγμέ-
νας ἐν τῷ νόμῳ τῷ νικῶντι παῖδας τῷ σώματι
[Ν]έμεα, καὶ ἀναγγεῖλαι αὐτὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ καθ[ά]-
περ οἱ ἄλλοι νικῶντες ἀναγγέλλονται· τὸν δὲ οἱ[κονό]-
μον ἀποδοῦναι Ἀθηνοδώρῳ τὸ ἐκ τοῦ νόμου τετ[α]-
[γμ]ένον ἀργύριον εἰς τὸν στέφανον.¹⁰³

Ephesos' lovgivning, fremgår det, indeholdt bestemmelser, der fastsatte æresbevisninger til sejrherre i drengenes klasse i Nemea; lovgivningen må altså have været forholdsvis detaljeret og have skelnet mellem aldersklasser og festivaler, men der må også have været mere generelle bestemmelser, som f.eks. at sejrherres bedrifter ærefuldt skulle proklameres på agora, enhver bystats sociale og offentlige centrum. Teksten udspecificerer ikke, præcis hvilke æresbevisninger der er tale om, men proklamationen på agora og summen til kransen (*εἰς τὸν στέφανον*) var næsten med sikkerhed mellem dem. Præcis hvad udtrykket *εἰς τὸν στέφανον* betyder her, er ikke klart. Det fortolkes ofte som "for kransen" ("for the crown") sådan at forstå, at den udbetalte sum var en belønning for den prestigefulde sejr – krans – hvormed Athenodoros havde

102. Athenske atleter deltog med sikkerhed i konkurrencer uden for Athen, i Olympia og andre steder, allerede på Drakons tid, dvs. i slutningen af 600-tallet (Nielsen 2013a: 29–30).

103. *I.Ephesos* 1415.10–15: "... og lad Athenodoros få de æresbevisninger der ved lov er fastsat for den der sejrer i drengenes klasse i en fysisk disciplin [dvs. til forskel fra hestesportskonkurrencer] i Nemea, og lad ham blive proklameret på agora, ligesom de øvrige sejrherre proklameres. Og lad kassimesteren udbetale Athenodoros det ved lov fastsatte beløb til kransen."

bekranset Ephesos.¹⁰⁴ Udtrykket ἀργύριον (eller ἀνάλωμα) εἰς τὸν στέφανον bruges dog i tekster fra det 4. århundrede og tidlig hellenistisk tid om midler afsat til anskaffelse af en krans.¹⁰⁵ Hvorfor selve summen snarere end den krans, den var afsat til at finansiere, her overdrages Athenodoros, er uklart, men et rimeligt scenarie kunne være, at loven oprindeligt bestemte, at sejrherren under proklamationen på agora skulle bekranses med en krans af en fastsat værdi; når det så her bestemmes, at selve summen afsat til kransen skal udbetales til sejrherren, kunne det skyldes at bekransningen under proklamationen på agora var blevet opgivet til fordel for en kontant udbetaling af det beløb, der egentlig var afsat til anskaffelsen af en krans. Ephesos' sejrherre fik altså en kontant belønning for de sejre, hvormed de bekransede bystaten.

Den slags love som her er bevidnet for Ephesos var forudsætningen for fremkomsten af *iso*-festivaler, altså *is*-olympiske festivaler, *iso*-pythiske festivaler, etc.¹⁰⁶ En bystat, der ønskede at højne en af sine festivalers prestige, anmodede de øvrige bystater i den græske verden om at tildele den f.eks. *is*-olympisk status. Bystater som imødekom en sådan anmodning, forpligtede sig til at belønne statens sejrherre ved festivalen med de samme belønninger, som den tildelte sine olympiske sejrherre.¹⁰⁷ Anmodninger om *iso*-status var altså baseret på en formodning om, at en(hver) bystat havde love, der stiplede belønninger til sejrherre ved de store festivaler. Hvis vi tager De nemeiske Lege som eksempel, kan vi notere at bystater som Athen, Chios og andre tildelte de gymniske og hippiske konkurrencer ved *Soteria*-festivalen i Delphi *iso*-nemeisk status i 275 f.Kr.¹⁰⁸

104. Robert 1967: 18 (“pour la couronne”); Brunet 2003: 228 (“the cash reward set down by law for such a victory”); Pleket 2001: 189 (“daß die ephesische Gemeinde dem Sieger in den nemeischen Spielen für den von ihm errungenen Kranz einen gesetzlich festgestellten, einmaligen Geldbetrag zuteilte”); Slater & Summa 2006, 298 (“a victor was given a cash award”).

105. IG II² 223.A.7–8 (τὸ δὲ ἀργύριον εἶναι τὸ εἰς τὸν [στέ]φανον ἐκ τῶν εἰς τὰ κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκομένων), A.13 (τὸ δὲ ἀργύριον εἶναι τὸ εἰς τὸν στέφανον ὀπόθεν ἂν τῶι δήμῳ δοκῆι); IG II² 330.14–17 (τὸ δὲ ἀργύριον τὸ εἰ[s τὸ]ν στέφ[ανον προδανείσαι τὸν ταμίαν τοῦ] [δ]ήμου ἐκ τῶν [εἰς τ]ὰ κατὰ ψηφ[ίσματα ἀναλισκομένων]); IG II³ 1 349.20–23 (τὸ δὲ ἀργύριον τὸ εἰς τὸν στέφανον δοῦναι τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν); SEG 44.60 (τὸν δὲ ταμίαν μερίσαι εἰς τὸν στέφανον ΔΠ δραχμ[ά]ς); IG XII.1 1032.29–30 (τὸ δὲ γενόμενον τέλοςμα εἰς τὸν στέφαν[ο]ν τελεσάτω ὁ ταμίης); Michel, *Recueil* 456.30–31 (ὄ]πως δ’ ἂν [τὸ ἀργύριον] δοθῆι τό τε εἰς τὸν στέφανον καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ,); I.Priene 21.5–8 (τ[ὸ δὲ ἀνά]λωμα ὑπηρετῆσαι τὸ εἰς τὸν στέφανον κα[ὶ εἰς] τὴν στήλην καὶ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ψηφίσμα[τος] τὸν νεωπόιην); cf. Slater 2012: 176 og Nielsen 2018a: 211 n. 237.

106. Komponenten *is(o)*- er adjektivet ἴσος, lige, ens.

107. Chaniotis 2011: 23.

108. IG II³ 1 1005, *F.Delphes* III.3. 215.

På baggrund af det kildemateriale, vi har, er det en rimelig antagelse, at de fleste bystater ved den klassiske periodes udgang havde love, der fastsatte belønninger til 'deres' sejrherre ved de store konkurrencer, særlig ved festivalerne i *periodos*. Sådanne love begyndte altså at fremkomme i det sene syvende eller tidlige sjette århundrede og var et panhellenisk fænomen i det sene fjerde århundrede f.Kr. Inden for disse århundreder kan der selvfølgelig have været forskellige motiver til belønningerne i de forskellige bystater, og de har nok ændret sig som tiden gik. Ingen arkaisk eller klassisk kilde fortolker, så vidt jeg ved, denne type lovgivning, men moderne forskere har haft en del fornuftigt at sige om disse belønninger, der kun dårligt lader sig betragte som uegenlystige gaver: I den græske kultur gives der ikke gaver uden en klar forventning om en rimelig modydelse – og Xenophanes betragtede de belønninger, sejrherre fik, som gaver.¹⁰⁹ Bystaterne gav kun belønninger til sejrherre blandt deres egne borgere, og det synes rimeligt med C. Mann (2001: 80) at fortolke dette forhold som en måde, hvorpå bystater påberåbte sig en sejrherre som 'sin' repræsentant *gegenüber anderen Poleis*. At tilegne sig en sejrherre som sin repræsentant var vigtigt for en bystat af flere grunde. Særlig i arkaisk tid eksisterede det klassiske begreb om borgerskab som et individs ved lov fastsatte og nedarvede medlemskab af en bystat næppe alle steder, hvis nogetsteds overhovedet, og selve ideen om borgerskab var formentlig overalt ganske spæd.¹¹⁰ Tiden var, hvad borgerskabsbegrebet angår, "a time of elaboration and maturation,"¹¹¹ og det endelige begreb forelå ganske enkelt ikke. Som N. Fisher (2018: 208) siger om Athen før Kleisthenes' reformer: "[M]odes of acquiring citizenship are likely to have been considerably more varied and haphazard," nemlig end de blev efter demokratiets indførelse. Men en offentlig belønning til en sejrherre vil have tjent som en understregning af, at han var en af byens borgere. Og dette er naturligvis af yderste vigtighed, idet det jo var på grundlag af sejrherrens medlemskab af bystaten at den kunne inkassere en del af æren for hans sejr, som det klart fremgår af dekretet fra Ephesos (*I.Ephesos* 1415). Ved belønningen tilegner bystaten sig altså sejrherren, og denne tilegnelse var en forudsætning for den nyfortolkning af en sejrs mening, der udviklede sig fra den senere

109. Xenophanes fr. 2.9 (West): δῶρον.

110. Duploux 2018. – Oppositionen mellem borgere og fremmede er dog bevidnet for Athen i første halvdel af det 6. årh. af *CEG* 1.13, hvor [ἀστρο]s i første vers står i opposition til *xenos* og dermed må betyde 'borger': se Hunter 2022: 70–71 *ad* II.1.

111. Duploux 2018: 31.

arkaiske periode, da de græske bystatssamfund gradvist blev gennemsyret af mere egalitære anskuelser, og bystaterne overtog hovedansvaret for at arrangere sportsbegivenheder. Belønningerne banede med andre ord vejen for fortolkningen af en sejr som en fælles præstation af atlet og bystat. Endvidere fungerede belønningen også som en markering af, at sejrherren blot var én af mange – i.e. et enkelt medlem af gruppen af *politai* – og derved benægtede den nye skik stiltiende gyldigheden af den traditionelle aristokratiske fortolkning af sejre som bevis på sejrherrens nedarvede styrke, overlegenhed, og politisk *arete*.

Z. Papakonstantinou (2019: 30) har beskrevet bystaternes belønninger til deres sejrherrer som “the increasingly forceful attempt by civic authorities to appropriate, through monetary awards, ceremonies etc., the lion’s share of a victor’s *kydos*.” Belønningerne kan altså fortolkes som en måde hvorpå bystater, ved at gøre sig selv til en betragtelig del af kilden til en sejrs prestige, sikrede sig sin del af sejrens symbolske kapital ved at sætte sejrherren i gæld til sig selv. På denne måde begrænsede bystaten også de muligheder, sejrherrer havde som kupmagere: F.eks. forsøgte den berygtede Kylon fra Athen,¹¹² der kunne bryste sig af at være olympisk sejrherre i *diaulos*, at gennemføre et kup med støtte fra sin svigerfader, der var tyrann i Megara. Kort sagt var sådanne belønninger et instrument, bystaterne benyttede til at formulere deres fortolkning af en sejrs betydning og til at sikre sig deres del af den ære, byens sejrige atleter høstede ved de store festivaler.

Hvorfor lagde bystater så megen vægt på at få en god del af den ære og prestige, ‘deres’ atleters sejr genererede? Formentlig fordi tilskuere ved konkurrencer, i det mindste ved de store ‘internationale’ festivaler, havde for vane at fortolke sportssejre som udtryk for sejrherrens bystats statur og potentiale. Det er i hvert fald, hvad Thukydides lader Alkibiades sige i den store folkeforsamlingsdebat i 6. bog mellem ham selv og Nikias vedrørende felttoget mod Syrakus, som den førstnævnte var en ivrig tilhænger af, mens Nikias rådede til besindighed (6.8–26). Thukydides lader først Nikias argumentere mod togtet i en uhyre rationel tale, som dog også indeholder et *ad hominem*-argument, hvis hensigt er at beklikke Alkibiades’ persona og motiver på baggrund af hans deltagelse i firspandsløbet i Olympia i 416 f.Kr. Alkibiades, siger

112. Om denne Kylon: Nielsen 2013: 2–3.

Nikias, er ung og angler efter beundring “for sit hestehold.”¹¹³ Alkibiades svarer direkte på denne anklage, som der jo i realiteten er tale om, i begyndelsen af sin tale, som er værd at citere fyldigt (6.16.1–2):

Καὶ προσήκει μοι μᾶλλον ἐτέρων, ὧ Ἀθηναῖοι, ἄρχειν (ἀνάγκη γὰρ ἐντεῦθεν ἄρξασθαι, ἐπειδὴ μου Νικίας καθήψατο), καὶ ἄξιος ἅμα νομίζω εἶναι. ὦν γὰρ πέρι ἐπιβότης εἶμι, τοῖς μὲν προγόνοις μου καὶ ἐμοὶ δόξαν φέρει ταῦτα, τῇ δὲ πατρίδι καὶ ὠφελίαν. οἱ γὰρ Ἕλληνες καὶ ὑπὲρ δύναμιν μείζω ἡμῶν τὴν πόλιν ἐνόμισαν τῷ ἐμῷ διαπρεπεῖ τῆς Ὀλυμπιάζε θεωρίας, πρότερον ἐλπίζοντες αὐτὴν καταπεπολεμησθαι, διότι ἄρματα μὲν ἐπτὰ καθῆκα, ὅσα οὐδεὶς πω ἰδιώτης πρότερον, ἐνίκησα δὲ καὶ δεύτερος καὶ τέταρτος ἐγενόμην καὶ τᾶλλα ἀξίως τῆς νίκης παρεσκευασάμην. νόμῳ μὲν γὰρ τιμῇ τὰ τοιαῦτα, ἐκ δὲ τοῦ δρωμένου καὶ δύναμις ἅμα ὑπονοεῖται.¹¹⁴

Hvad Alkibiades her hævder, er tydeligvis, at tilskuerne i Olympia fortolkede hans præstation som et udtryk for bystaten Athens magt og ressourcer. Det kan glimrende være rigtigt, at Alkibiades’ forbløffende optræden i 416 blev fortolket som et udtryk for Athens styrke, selvom hans udsagn naturligvis er et partsindlæg. Men tanken er jo faktisk så nærliggende, at den ikke er vanskelig at acceptere; stort set det samme gør sig faktisk gældende ved de moderne Olympiske Lege, som tilbyder et teater, der nærmest opfordrer til “comparison of different countries’ human resources.”¹¹⁵ Dét er jo grundlæggende, hvad Thukydides lader Alkibiades sige, selvom hans emfase ligger på materi-

113. Thuk. 6.12.2 (oversættelserne af citater fra talerne ved denne debat er hentet fra Schwartz 2023).

114. “Athenere! Ikke bare har jeg større adkomst til denne kommando end andre – ja, det er jeg jo nødt til at begynde med efter Nikias’ personangreb på mig – jeg mener faktisk også, at jeg har fortjent den. For hvad de ting angår, som jeg nu skal skældes ud for, så er de nok en kilde til mit personlige omdømme, som til mine forfædres før mig, men også til konkrete fordele for vort fædreland. [2] Hellenerne regnede nemlig indtil da vor stat for fuldstændig udkørt på grund af krigen, men takket være den spektakulære opvisning, jeg præsterede i Olympia, fik de ligefrem et indtryk af den som endnu stærkere, end den faktisk var: Jeg stillede op med syv vogne – det højeste antal fra en enkelt privatperson nogensinde – og tog sejren hjem, ligesom jeg kom på både anden- og fjerdepladsen og i det hele taget leverede en forestilling, der var en sådan sejr værdig. Efter konventionel betragtning er der jo prestige i den slags, men selve bedriften lader også formode, at der stikker reel magt under” – Om Alkibiades i Olympia i 416 f.Kr. se: Bowra 1960; Mann 2001: 102–13; Papakonstantinou 2003; og Gribble 2012.

115. Kanin 2018: 22.

elle og ikke på menneskelige ressourcer.¹¹⁶ De græske bystater, konkluderer jeg, værdsatte ‘deres’ atleters sejre fordi sejre blev fortolket som udtryk for bystaternes egne ressourcer og potentiale. Med andre ord kastede store sportspræstationer et ærefuld skær over de bystater, sejrherrene kom fra, og sejre bidrog dermed til at skærpe en bystats ‘internationale’ profil og anseelse. I moderne teoretisk terminologi kan vi sige, at store sportssejre bidrog til at øge den *soft power*, de sejrendes hjembystater havde at råde over.¹¹⁷ *Soft power* er den indflydelse, en stat har i kraft af sit image, sin historie og sine kulturelle ressourcer og den beundring og hengivenhed, disse aktiver vækker i andre stater,¹¹⁸ og store sportspræstationer er med til at skabe blød magt. Jeg vender tilbage til begrebet nedenfor.

Omvendt kan vi notere os, at ligesom græske bystater følte sig som en del af ‘deres’ atleters sejre, følte de sig dybt krænkede, hvis de blev vanæret, være sig direkte af atletterne eller indirekte i kraft af straffe eller bøder, ‘deres’ atleter blev idømt af festivalarrangører. Xenophon (*Hell.* 3.2.21) fortæller f.eks., at blandt de årsager, Sparta havde til at erklære krig mod Elis – den olympiske festivals værtsbystat – i ca. 400 f.Kr.¹¹⁹, var de piskeslag,¹²⁰ de olympiske arrangører i 420 f.Kr. havde idømt den fremtrædende spartaner Lichas. I 420 havde Elis udelukket Sparta fra deltagelse i den olympiske festival, fordi Sparta efter Elis’ opfattelse havde brudt den olympiske våbenhvile.¹²¹ Lichas, som derfor var afskåret fra at lade sit firspand stille op i sit eget navn, overlod spandet til thebanerne, som indregistrerede det i Thebens navn, dvs. som var det et offentligt ejet thebansk spand.¹²² Nu gik det sådan, at dette spartansk ejede men thebansk indregistrerede spand vandt løbet. Lichas trådte da ind på banen for at binde et bånd, et sejrssymbol, om hovedet på spandets vognstyret “for at vise, at spandet var hans”,¹²³ siger Thukydides (5.50.4), der med stor sandsynlighed selv overværede

116. Pritchard 2013a: 215.

117. Se Pritchard 2013a, der når en lignende konklusion ad en anden vej.

118. Nye 2004.

119. Om denne krig: Roy 2009.

120. Om piskeslag som straf i græsk sport, se Crowther & Frass 1998.

121. Se Thuk. 5.49–50.2 m. Roy 1998 og Nielsen 2005: 67–74; se også nedenfor. Om den olympiske våbenhvile: Dillon 1995; Dillon 2021: 570–71; Lämmer 2010; Nielsen 2012: 4; Nielsen 2014a: 136; Nielsen 2018b; Christesen & Stocking 2021: 10; se også Golden 2011.

122. Xen. *Hell.* 3.2.21 og Paus. 6.2.2 m. Nielsen 2007: 87 n. 293. Se mere om dette fænomen nedenfor.

123. Se Dillon 1997: 46; Wolicki 2002: 79; Nielsen 2007: 34.

episoden.¹²⁴ Denne provokation kunne de eleiske officials ikke vende det blinde øje til, og de dømte Lichas – en ældre mand – til piskan, den traditionelle straf for regelbrud i Olympia og ved andre græske sportsfestivaler. Piskeslagene ramte ikke bare den gamle mand på ryggen men også den spartanske stat lige i ansigtet. Og Sparta glemte ikke så let: I ca. 400 f.Kr. – 20 år efter episoden – huskede man den stadig og betragtede den som en casus belli. Lichas' fornædrelse var tydeligvis også Spartas.

Yderligere eksempler findes i Pausanias' beskrivelse af Olympia. I 6.13.1 siger han som følger om den berømte løber Astylos fra Kroton, den store bystat i Syditalien:

Ἄστυλος δὲ Κροτωνιάτης Πυθαγόρου μὲν ἔστιν ἔργον, τρεῖς δὲ ἐφεξῆς Ὀλυμπιάσι σταδίου τε καὶ διαύλου νίκας ἔσχευ. ὅτι δὲ ἐν δύο ταῖς ὑστέραις ἐς χάριν τὴν Ἰέρωνος τοῦ Δεινομένου ἀνηγόρευσε αὐτὸν Συρακούσιον, τούτων εἴνεκα οἱ Κροτωνιάται τὴν οἰκίαν αὐτοῦ δεσμωτήριον εἶναι κατέγνωσαν¹²⁵ καὶ τὴν εἰκόνα καθείλον παρὰ τῇ Ἥρᾳ τῇ Λακινίᾳ¹²⁶ κειμένην.¹²⁷

Det er ikke ganske klart, hvad der menes med “for at takkes” (ἐς χάριν), men det antages sædvanligvis, at det betyder, at Astylos havde taget mod betaling fra Hieron for at ‘skifte til Syrakus’ fra Kroton.¹²⁸ Dette skifte må være sket før 480 f.Kr., hvor Astylos' karriere synes at have været forbi, og Hieron (der først selv blev hersker i Syrakus i 478 f.Kr.) må altså nok have handlet på vegne af sin bror, Gelon, som var Syrakus' hersker på Astylos' tid.¹²⁹ Det interessante i denne sammenhæng er Krotons reaktion på byens store stjernes skifte. Hans ejendom blev konfiskeret og hans hædersstatue taget ned,

124. Clark 1999: 125–26.

125. Dvs. at huset blev gjort til offentlig ejendom og indrettet som fængsel.

126. Hera Lakinia var en af Krotons vigtigste guddomme; helligdommen lå ca. 10 km syd for byens og var en af den vestgræske verdens mest prægtige (*IACP* no. 56: 267).

127. “Statuen af Astylos fra Kroton er et arbejde af Pythagoras, og han vandt ved De Olympiske Lege tre sejre i træk i stadion-løbet og vandt også i dobbeltløbet. Da han ved de to sidste sejre erklærede sig for syrakusaner for at takkes Hieron, Deinomenes' søn, besluttede krotoniaterne, at hans hus skulle indrettes til fængsel, og de rev hans statue ned, som stod i Hera Lakinias helligdom;” oversættelsen er taget fra Worm & Weber-Nielsen 2022 (men nænsomt modificeret).

128. Young 1984: 141; Papakonstantinou 2013: 103–4; Murray 2021: 111.

129. Således Young 1984: 141 n. 35.

tydeligvis som følge af det prestigetab, Kroton mente at have lidt ved hans skifte. En lignende reaktion omtales af Pausanias i 6.18.6:

Σωτάδης δὲ ἐπὶ δολίχου νίκαις ὀλυμπιάδι μὲν ἐνάτῃ καὶ ἐνενηκοστῇ Κρής, καθάπερ γε καὶ ἦν, ἀνερρήθη, <τῇ> ἐπὶ ταύτῃ δὲ λαβῶν χρήματα παρὰ τοῦ Ἐφεσίων κοινῶ Ἐφεσίοις ἐσεποίησεν αὐτόν· καὶ αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἔργῳ φυγῆ ζῆμιούσιν οἱ Κρήτες.¹³⁰

Pausanias eller hans givetvis mundtlige kilde har formentlig forkortet og forenklet denne historie drastisk, og ved denne forsimpning af forholdene er oplysningen om, hvilken af Kretas mindst 49 bystater,¹³¹ Sotades var borger i, gået tabt, men emfasen i Pausanias' gengivelse ligger klart nok på Sotades' skifte til Ephesos, så hans hjembystat er altså ukendt. Men den reagerede ved at landsforvise den (som han sikkert er blevet betragtet som) illoyale atlet, selvom det må have en udelukkende symbolsk forvisning, da Sotades jo nu var borger i den store og berømte bystat Ephesos.

4. Offentlige væddeløbsheste

En anden måde, hvorpå en bystat kunne skaffe sig sportslig hæder og ære og således øge sin *soft power*, var ved simpelthen selv at blive sejrherre. Græsk elitesport kendte som allerede påpeget ikke til holdsporter og derfor ikke bystatshold, men en særegenhed ved hestesporten muliggjorde hvad der *de facto* var bystatshold. Det var en ældgammel tradition i hestesporten,¹³² at ejeren af en hest eller et spand og ikke jockeys eller vognstyrere gjaldt for konkurrencedeltageren men faktisk ikke behøvede at være

130. "Sotades vandt langdistanceløbet ved den 99. olympiade og blev udråbt som kreter, hvad han rent faktisk også var, men ved den følgende olympiade tog han mod penge fra Ephesos' statskasse og udgav sig selv for efeser, og for den handling straffede kreterne ham med landsforvisning;" oversættelsen er atter taget fra Worm & Weber-Nielsen 2022 (og atter nænsomt modificeret).

131. Perlman 2004.

132. Den kendes f.eks. fra *Iliaden* 11.699–702: se Golden 2008: 13 og Nielsen 2018a: 17.

til stede under løbene.¹³³ Denne tradition gjorde det muligt for f.eks. tyranner at sende heste til udenbys konkurrencer og selv blive hjemme, og den gjorde det muligt for bystater at indregistrere offentligt ejede væddeløbsheste og spand ved de store og prestigefulde festivaler. Sådanne offentlige indregistreringer af heste kender vi mindst tre og måske fire tilfælde af i arkaisk og klassisk tid:

1. Stephanus Byzantius citerer 245.17 Phlegon (*FGrHist* 257, fr. 6) for den oplysning, at det sejrrige firspand i den 27. olympiade (672 f.Kr.) tilhørte Ἡλείων ἐκ Δυσποντίου, “eleierne fra Dysponton,” en mindre bystat i Pisatis.¹³⁴ Det antages undertiden, at Ἡλείων her er korrumpert eller at et personnavn foran det er faldet ud af teksten,¹³⁵ men Moretti (*IAG* ss. 87–89) accepterer den overleverede tekst og dermed historiciteten af tekstens indhold, dvs. en sejr ved et bystatshold ejet af Dysponton. Sejrens historicitet kan accepteres uden at acceptere den overleverede datering til 672 f.Kr., da P. Christesens arbejder har demonstreret definitivt, at de tidligste dele af den olympiske sejrherreliste må være spekulativ rekonstruktion ved Hippias af Elis i tiden omkring 400 f.Kr.¹³⁶ Men en datering af sejren til en olympiade i den arkaiske periode er formentlig acceptabel.

2. *POxy* II.202.6 anfører den sejrrige *keles* (væddeløbshest) i 480 f.Kr. som [Ἄρ]γείων δημόσιος κέλῃς, altså som en hest ejet af bystaten Argos.

133. Se f.eks. Hodkinson 2000: 306, 316; Miller 2004: 76; Nicholson 2005: 4–6; Kyrieleis 2011: 130; Shear 2021b: 190. – Historiske eksempler på ejere der ikke var til stede under løb er f.eks.: (1) Kong Arkasilaos IV af Kyrene sendte i 462 f.Kr. et firspand til Delphi; missionens leder var en Euphemos og kusken kongens svoger Karrhotos (*Theotimos* (*FGrHist* 370) fr. 1); (2) Dionysios I af Syrakus sendte i 388 f.Kr. adskillige firspand (τέθριππα πλείω) til Olympia under ledelse af sin bror Thearides; i dette tilfælde kendes kuskenes navne ikke (*Diod.* 14.109); (3) i 356 f.Kr., mens Kong Philip II af Makedonien belejrede Poteidaia på Chalkidike, vandt hans væddeløbshest (*keles*) de Olympiske Lege (*Plut. Alex.* 3.4–5; Moretti, *Olympionikai* no. 434), og Philip kan umuligt selv have været til stede; det samme kan formentlig siges om hans to øvrige sejre i Olympia, firspandssejren i 352 f.Kr. (Moretti, *Olympionikai* no. 439) og tospandsejren i 348 f.Kr. (Moretti, *Olympionikai* no. 445). – Samme særegenhed er årsagen til, at kvinder, som var forment adgang til Olympia under *ta Olympia* (*Paus.* 5.6.7; Mouratidis 1984: 50–53), alligevel kunne vinde olympiske hestesportssejre, som Kong Agesilaos af Spartas søster Kyniska gjorde i det tidlige 4. årh. f.Kr. (*IvO* 160; Moretti, *Olympionikai* nos. 373 og 381).

134. *IACP* no. 250.

135. Se app. crit. *ad loc.* i Meineke 1849 og Billerbeck & Zubler 2011.

136. Christesen 2007b og 2010.

3. *POxy* II.202.31 anfører det sejrige *tethrippon* (firspand) i 472 f.Kr. som [Ἀρ]γείων δημόσιον τέθριππον, altså som et spand ejet af bystaten Argos. Suppleringen af ethnikon her og i (2) som Ἀργείων synes sikker på baggrund af Isokrates 16.1, der vidner om eksistensen af en offentlig stald i Argos.

4. I 420 f.Kr. udelukkede Elis Sparta fra deltagelse i den olympiske festival, fordi Sparta efter Elis' opfattelse havde brudt den olympiske våbenhvile (se ovenfor ss. 24–25). Det betød, at spartanere ikke kunne stille op ved konkurrencerne, og en fremtrædende spartaner, Lichas, overlod derfor sit spand til thebanerne, der indregistrerede det som et offentligt spand ejet af Theben – og spandet vandt løbet.

Et lidt lignende episode havde den spartanske Kong Demaratos (reg. ca. 515–491) i hovedrollen. Sparta var jo en usædvanlig bystat i kraft af, at man havde ikke bare én men to konger.¹³⁷ Demaratos' regeringstid var plaget af en alvorlig konflikt med hans medkonge, Kleomenes, en konflikt der fandt sin afslutning i 491, da Demaratos blev stødt fra tronen og drog i landflygtighed. Men før det, formentlig i 504 f.Kr., vandt hans firspand det prestigefulde løb i Olympia; men han lod sejren udråbe i Spartas navn, ikke i sit eget, dvs. at han foregav, at spandet var ejet af den spartanske bystat.¹³⁸ Der kan næppe være tvivl om, at denne gestus havde til hensigt at skaffe ham støtte blandt Spartas borgere til kampen mod Kleomenes.

Vi har kun kendskab til de her omtalte offentligt ejede spand, fordi de vandt deres løb. Da det næppe var alle offentligt ejede heste, der vandt deres løb, kan de have været mere almindelige, end vores kilder lader ane, og et par detaljer i Isokrates' 16. tale, *Om firspandet*, støtter en sådan formodning. I denne tale må Alkibiades den Yngre, søn af den berømte og berygtede Alkibiades,¹³⁹ forsvare sin faders ret tvivlsomme rygte. Anklagen går på, at den ældre Alkibiades ved den olympiske festival i 416 f.Kr. under sit eget navn skulle have indregistreret et spand, som ikke tilhørte ham selv, men derimod anklageren, en Teisias, som han skulle have franarret spandet. Den yngre Alkibiades hævder dog, at faderen havde købt spandet af bystaten Argos,¹⁴⁰ og dette blev tilsyneladende støttet af forskellige vidneudsagn, bl.a. aflagt af gesandter fra

137. Om det spartanske dyarchi, se Michell 1952: 101–18; Cartledge 1987 er en monumental biografi af Agesilaos den Anden, den bedst kendte spartanske konge.

138. Hdt. 6.70.3; om passagen, se Stein 1894: *ad loc.*; og Hornblower & Pelling 2017: *ad loc.*

139. Om Alkibiades: Gribble 1999 og 2012; Papakonstantinou 2003; Rhodes 2011.

140. Isokr. 16.1: *πριάμενος παρὰ τῆς πόλεως τῆς Ἀργείων.*

Argos.¹⁴¹ Heraf kan det, på baggrund af (2) og (3) ovenfor, sluttes, at Argos (stadig) drev en offentlig stald. Den yngre Alkibiades har også denne kommentar til sin fars optræden ved festivalen i 416 f.Kr.

ζεύγη γὰρ καθῆκεν τοσαῦτα μὲν τὸν ἀριθμὸν ὅσοις οὐδ' αἱ μέγιστα τῶν πόλεων ἠγωνίσαντο, τοιαῦτα δὲ τὴν ἀρετὴν ὥστε καὶ πρῶτος καὶ δεύτερος γενέσθαι καὶ τρίτος.¹⁴²

Det er en rimelig fortolkning af denne passage at sønnen sammenligner faderens præstation ikke med andre enkeltpersoners men ligefrem med de største bystater. Hvilket burde betyde, at offentligt ejede spand ikke var usædvanlige men velkendte fænomener i det tidlige 4. århundrede, hvor talen blev holdt. Bystaterne var, ser det ud til, klar til at investere i offentlige stalde for at konkurrere om hæder og ære, og dermed *soft power*.

5. Investeringer i *soft power*

Bystatsejede væddeløbsheste og firspand kan med fordel betragtes som investeringer i *soft power*. En anden måde, en bystat kunne investere i sport for at fremme sit omdømme og dermed øge sin *soft power*, var selv at arrangere prægtige sportsfestivaler. Store festivaler gjorde ofte værtsbyens navn kendt viden om ved at tiltrække atleter fra, ideelt set, hele den græske verden. Selv festivaler der ikke helt havde samme ry som de fire store panhelleniske festivaler i Olympia, Delphi, Nemea og på Isthmen tiltrak atleter udefra i betragteligt omfang: *Panathenaia* i Athen, *Herakleia* i Theben og *Hekatomboia* i Argos er gode eksempler på dét.¹⁴³ For at gøre sin festival (mere) attraktiv, kunne en bystat udsætte værdifulde præmier til sejrherrene, f.eks. i form af kontante beløb eller værdifulde genstande som trefødder af bronze. Athen udsatte i det 4. århundrede ret generøse¹⁴⁴ præmier ved de musikalske konkurrencer (*agones mousikoi*), der var

141. Isokr. 16.1: τῶν τε πρέσβεων τῶν ἐκεῖθεν ἠκόντων καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰδότην ἀκηκόατε μαρτυρούντων.

142. "For han stillede op med et større antal spand end selv de største bystater har konkurreret med, og af en sådan kvalitet, at han tog første-, anden- og tredjepladsen" (Isokr. 16.34).

143. Nielsen 2014b.

144. Mann 2018: 300.

indlejret i *Panathenaia*,¹⁴⁵ og andre bystater udsatte måske sådanne præmier ved deres sportskonkurrencer (*agones gymnikoi*). Evidensen for kontante præmier ved sportskonkurrencer er dog ikke nær så god, som man kunne ønske sig. Kontante præmier er dog muligvis bevidnet 450–440 f.Kr. ved en festival på øen Salamis nær Athen – hvis indskriften IG I³ 1386 ellers omhandler en festival på Salamis. Indskriften blev fundet på Salamis, men er nu desværre gået tabt. Den indeholder en optegnelse af præmier for første- og andenpladser i tre forskellige aldersklasser (drengene, skægløse og mænd) i brydning, boksning og *pankration* og står altså tydeligvis i forbindelse med *agones gymnikoi*. Tallene er desværre ret fragmentariske, men hvad værre er, så er det uklart hvad de refererer til, selvom det ofte antages, at de refererer til kontante præmier.¹⁴⁶ Hvis de refererer til kontante præmier, fik vinderen af mændenes boksning, hvis editors supplerings af det fragmentarisk bevarede tal accepteres, 30 (oboler eller) drachmer. Selvom 30 drachmer i en 5. århs. kontekst ville være en ikke helt ubetydelig præmie, så passer beløbet nok bedre til Salamis end til Athen, hvorfra stenen undertiden antages at have vandret, og flere forskere har accepteret, at den festival, indskriften omhandler, blev afviklet på Salamis.¹⁴⁷ Imidlertid synes det nu at være det fremherskende synspunkt, at den tabte sten var en *pierre errante* der havde fundet vej fra Athen til Salamis, og at tallene refererer til panathenæiske prisamforer med olivenolie og ikke til pengepræmier,¹⁴⁸ og hvis dét er korrekt, er indskriften en kilde til *Panathenaia* og ikke til en mindre lokal festival på Salamis.

At en athensk lydstat – som Salamis var –¹⁴⁹ kunne udsætte pengepræmier, hvis det er dét IG I³ 1386 vidner om, antyder (uanset hvor beskedne de så var) at sådanne præmier ikke kan have været en sjældenhed, men som allerede nævnt er evidensen for pengepræmier, bortset fra den tvetydige IG I³ 1386, ret dårlig. Særligt mønter kan være vanskelige at fortolke, men det er dog værd at nævne en 5. århs. udmøntning ved Meta-

145. IG II² 2311a.I; den sejrige *kitharoidos* fik en gylden krans til en værdi af 1000 drachmer og 500 drachmer kontant (a.l.5–7), og den sejrige *kitharistes* fik en gylden krans til en værdi af 300 drachmer og 200 drachmer kontant (a.l.15–17): se Shear 2003: 95. Dette er temmelig betragtelige præmier på en tid (380'erne f.Kr.), hvor en dagsløn for en faglært arbejder lå på 1.5–2.5 drachme (Hansen 1999: 185).

146. F.eks. af Klee 1918: 42 og Pritchard 2013b: 41.

147. Osborne 1993: 25; Taylor 1997: 186–87; Nielsen 2018a: 68–69.

148. Johnston 2007; Papazarkadas 2011: 268–69.

149. IACP no. 363.

pontion i Syditalien (*IACP* no. 61), der på reversen har legenden AXEΛOIO AEΘΛON (fig. 1).¹⁵⁰

Fig. 1. Sølv-stater udmøntet i Metapontion ca. 440–430 f.Kr. med legenden AXEΛOIO AEΘΛON.¹⁵¹

Det antages normalt, at legenden betyder “En præmie <fra festivalen til ære for> Acheloos” eller “<Jeg er> en af præmierne <fra festivalen til ære for> Acheloos” og at præmierne var kontante beløb udbetalt med netop den udmøntning, den eneste kendte mønt stammer fra.¹⁵² En udmøntning ved Syrakus fra det sene 5. århundrede med legenden AΘΛA er blevet fortolket på samme måde.¹⁵³ Disse fortolkninger er naturligvis fristende, men det er også klart, at de i den nuværende kildesituation ikke kan verificeres.

I Athenaios’ *Deipnosophistai* omtales to mulige eksempler på kontante præmier allerede i arkaisk tid. I en passage citerer Athenaios filosofen Herakleides Pontikos, Aristoteles’ samtids, verbatim for den oplysning, at den store bystat Sybaris i Syditalien i det senere 6. århundrede udsatte en “overflod af præmier” ved en af sine festivaler i den hensigt, siger han, at lokke atleterne væk fra de olympiske lege, som Sybaris’

150. Rutter, *HN*³ Italy no. 1491.

151. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b11315588j.r=Statere%20Statere?rk=3090144;0> (droit public).

152. Rutter 1997: 49; Nielsen 1996: 58 og 2018a: 58; von Reden 1997: 165; Pleket 2001: 168; Brown 2003: 138.

153. Nielsen 2018a: 58.

festival faldt sammen med.¹⁵⁴ I en anden passage citerer han imidlertid historikeren Timaios fra Tauromenion (ca. 350–260) for stort set den samme information og med den tilføjelse at det drejede sig om pengepræmier (*ἀργυρικόν*), men denne gang handler historien ikke om Sybaris men om Kroton, Sybaris' dødsfjende.¹⁵⁵ Sybaris og Kroton var mægtige bystater, og det kan ikke ganske udelukkes at den ene eller ligefrem begge forsøgte at promovere en lokal festival ved hjælp af store kontante præmier, men alt i alt er det nok det rimeligste at antage, at det fra en 4. århs. synsvinkel ikke var en umulig tanke, at senarkaiske bystater skulle have udsat store kontante præmier.

Evidensen for kontante præmier i arkaisk og klassisk tid er altså lidt svag. Men det vides dog med sikkerhed, at arkaiske bystater udsatte værdifulde materielle præmier, for det gjorde Athen jo fra 560'erne efter reorganiseringen af *Panathenaia*¹⁵⁶ i form af de berømte panathenæiske prisamforer fyldt med olie fra Athenes hellige olivenlunde.¹⁵⁷ Disse præmier blev uddelt allerede i det 6. århundrede, som det fremgår både af den faste dipinto på forsiden, τὸν Ἀθένεθεν ἄθλον, "En af præmierne fra Athen",¹⁵⁸ og af det betragtelige antal amforer, der er bevaret.¹⁵⁹ Det bekræftes også af et epinikisk epigram fra sen-arkaisk eller tidlig klassisk tid:¹⁶⁰ Det nævner "60 amforer" eller "mange amforer" som præmien til sejrherren i mændenes *pentathlon*,¹⁶¹ og i begge tilfælde vil der være tale om en ret værdifuld præmie. Det må have været en betragtelig udgift for Athen at udsætte så generøse præmier ved *Panathenaia*; Pritchard (2015: 32) anslår udgiften i den klassiske periode til 5 talenter per festival, og udgiften var nok ikke markant anderledes i arkaisk tid. Sådanne investeringer blev givet foretaget med

154. Ath. 522a = Herakleides Pontikos fr. 45 (Wehrli): διόπερ ἀνάστατοι ἐγένοντο καὶ διεφθάρησαν ἅπαντες οἱ καὶ τὸν τῶν Ὀλυμπίων τῶν πάνυ ἀγῶνα ἀμαυρῶσαι ἐθελήσαντες. καθ' ὃν γὰρ ἄγεται καιρὸν ἐπιτηρήσαντες ἄθλων ὑπερβολῇ ὡς αὐτοὺς καλεῖν ἐπεχείρουν τοὺς ἀθλητάς.

155. Ath. 522c = Timaios (*FGrHist* 566) fr. 45: ὕστερον δὲ καὶ οἱ Κροτωνιάται, φησὶν ὁ Τιμαῖος, ἐπεχείρησαν τὴν Ὀλυμπικὴν πανήγυριν καταλύσαι, τῷ αὐτῷ χρόνῳ προθέεντες ἀργυρικὸν σφόδρα πλούσιον ἀγῶνα.

156. Shear 2021b: 5.

157. Om disse amforer: Frel 1973; Frel & Metaxa-Prokopiou 1972; Johnston 1987 og 2007; Pinney 1988; Boardman 1991: 167–77; Neils 1992b; Kyle 1996; Bentz 1998; Moore 1999; Tyrrell 2004: 144–56; Miller 2004: 132–45; Tiverios 2007.

158. Immerwahr 1990: 183–85; Bentz 1998: 57–58.

159. Bentz 1998 katalogiserer 172 amforer fra det 6. årh.

160. Page, *FGE ad* no. 43 daterer epigrammet til sen-arkaisk eller klassisk tid; Ebert, *Sieger* no. 26 daterer det til det 5. årh. Om epigrammet: Blinkenberg 1919 og Maróti 1990.

161. Vers 4 i epigrammet er korrupt; Page, *FGE* no. 43 læser ἐξήκοντα τὰμφιφορεῖς† ἐλαίου, mens Sider, *Simonides* no. 29 læser πολλὰς τ' ἀμφιφορεῖς ἐλαίου.

konkrete mål for øje, og et af dem var formentlig at tiltrække topatleter til konkurrencerne for at øge deres herlighedsværdi og dermed den ære, man viste gudinden, og rent faktisk tiltrak *Panathenaia* atleter langvejs fra.¹⁶² For sejrherrene må de panathenæiske præmier have været af virkelig værdi, selvom det er håbløst at beregne værdien i moderne mønt. Young anslog værdien af præmien til sejrherren i mændenes *stadion* til 67.800 US\$ (efter værdien i 1980),¹⁶³ mens Miller anslog værdien af præmien i drengenes løb til 10.000 US\$ (efter værdien i 2004).¹⁶⁴ Sådanne temmelig mekaniske omregninger giver næppe megen mening, men det ændrer ikke på, at de panathenæiske præmier var generøse og værdifulde.

Men hvad fik Athen selv ud af det? Først og fremmest fik man bedre konkurrencer, hvilket øgede den ære man viste gudinden, men i tilgift fik man *soft power* i Joseph Nyes forstand.¹⁶⁵ *Soft power* er, som sagt, en stats evne til at få andre stater til at dele sine synspunkter og lystre sin vilje ved hjælp af sin tiltrækningskraft snarere end sin militære og økonomiske styrke.¹⁶⁶ Denne evne afhænger i høj grad af en stats omdømme, historie, institutioner, kultur og sprog¹⁶⁷ og den beundring og hengivenhed, disse aktiver afføder i andre staters befolkninger: Den begejstring og beundring, der omgav og stadig omgiver The Beatles, er f.eks. en væsentlig del af Englands *soft power*.¹⁶⁸ For Athens vedkommende var der, særligt i klassisk tid, adskillige forhold der bidrog til at give bystaten en robust *soft power*, f.eks. den berømte flåde, som tusinde og atter tusinde udenbys roere må have gjort tjeneste i under storhedstiden;¹⁶⁹ byens fortjenstfulde indsats i Perserkrigene; dens berømte digtere; de højt værdsatte og overalt brugte mønter; dens smukke 5. århs. arkitektur; det sofistikerede demokrati; de filosofiske og retoriske skoler; og, ikke mindst, byens dialekt, som kom til at danne grundstammen i den hellenistiske *koine*.¹⁷⁰ Men stoltest var athenerne af bystatens

162. Nielsen 2014b: 120–21; Pritchard 2015: 28–30.

163. Young 1984: 115–27.

164. Miller 2004: 135.

165. Nye 2004; for en korfattet præsentation af begrebet, se Bonde & Elsborg 2020: 60–63.

166. Nye 2004: 5–7.

167. Se fig. 3.1 i Grix *et al.* 2019: 31.

168. Nye 2004: 50; se også Goldblatt 2018: 397–98.

169. Gabrielsen 2002: 208; Hansen 2006: 10–11; Pritchard 2019: 107.

170. Horrocks 1997: 33–36; Colvin 2014: 168.

mange religiøse festivaler,¹⁷¹ hvoraf den vigtigste var *Panathenaia*. Nyes teori om *soft power* er en produktiv ramme at betragte Athens panathenæiske investeringer i. Som Kyle siger om *Panathenaia*: “Elaborate games with valuable prizes were an investment in marketing.”¹⁷² Et af formålene med prisamforerne må have været at sprede det billede af byen, athenerne selv satte højest, til resten af den græske verden. Hvad dette billede var, er ikke så svært at pege på, for det blev brugt til at udsmykke forsiden på de oliefyldte krukke, der blev uddelt i gavmilde mængder som præmier til sejrherrene ved *Panathenaia*, hvilket sikrede at de blev spredt rundt i hele middelhavsområdet, hvor de førte byens navn med sig – præcis som de berømte ugle-mønter. Amforerne var uvægerligt dekoreret i sortfigurstil med billeder af, på bagsiden, den disciplin de var vundet i, og, på forsiden, et ærefrygtindgydende portræt af Athene i fuld bevæbning.¹⁷³

171. Kyle 1993: 32 nn. 1–2.

172. Kyle 2014b: 161.

173. Neils 1992b: 29; Mann 2021: 89.

Fig. 2. En panathenæisk prisamfor fra ca. 530 f.Kr. med den traditionelle afbildning af Athene, Athens skytsgudinde, i fuld krigsudrustning.¹⁷⁴

Denne gudinde var Athens skytsgudinde, som bystaten følte sig usædvanligt tæt knyttet til og som den havde sit navn fra.¹⁷⁵ I kraft af deres antal og dekoration udbredte disse amforer et billede af Athen som en stor, generøs og magtfuld bystat – som den ledende græske bystat, faktisk.¹⁷⁶ For at slå budskabet fast og eliminere selv

174. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248902> (public domain).

175. Parker 2005: 395–97; Blok 2017: 175, 177.

176. Mann 2021: 89.

den mindste tvivl var amforerne, som allerede nævnt, ved siden af afbildningen af den mægtige gudinde udstyret med en dipinto som forkyndte “<Jeg er> en af præmierne fra Athen.”¹⁷⁷ Med Manns ord (2018: 301) var disse amforer “recognisable symbols of Athens.” Så velkendte var de athenske prisamforer, at Pindar kunne lade dem stå for ‘panathenæisk sejr’ i *10. Nemeiske Ode* (35–36):

γαία δὲ καθείσα πυρὶ καρπὸς ἔλαιας
ἔμολεν Ἡρας τὸν εὐάνορα λαὸν ἐν ἀγγέων
ἔρκεσιν παμποικίλοις.¹⁷⁸

Amforerne var altså berømte og omtrent et symbol på Athen på linje med mønternes uglar. Athen brugte tydeligvis *Panathenaia* til at promovere sit eget billede af sig selv, sin *stereotype of self*. Måske fordoblede man endog præmierne i det allertidligste 4. århundrede, på et tidspunkt før 380 f.Kr.¹⁷⁹ En sådan fordobling kan vi med Papazarkadas (2011: 269) med rimelighed fortolke som Athens måde at proklamere genopblomstringen af bystatens styrke og selvtillid under Den korinthiske Krig¹⁸⁰ ovenpå det totale nederlag i Den peloponnesiske Krig.

Der var ikke mange andre bystater, der rådede over ressourcer i det omfang Athen gjorde, og den panathenæiske festivals pragt var naturligvis designet til at understrege dette faktum. Forskellen mellem Athen og andre bystater blev altså, bogstavelig talt, reificeret i de panathenæiske prisamforer med deres billeder af den mægtige gudinde. *Panathenaia* var endda ikke den eneste festival, hvor Athen udsatte værdifulde præmier: Ved Herakleia i Marathon var præmierne *phialai* af sølv (se nedenfor) og ved to andre festivaler var præmierne bronzekar (se tabel 1 nedenfor).

Men skønt de ikke kunne matche Athens satsning på at opbygge *soft power*, synes andre bystater dog også at have haft som mål at opbygge den *soft power*, det nu var muligt. I Pellene i Achaia på Peloponnes var det således, ligesom i Athen, et karakteri-

177. Immerwahr 1990: 183–85; Bentz 1998: 57–58.

178. “I ler som var brændt i ild kom oliventræets| frugter til Heras mandige folk, omsluttet af krukkes| rigtbemaledede vægge” (overs. Johansen 1981).

179. Johnston 2007: 103; Papazarkadas 2011: 268–69. Dette synspunkt medfører naturligvis, at epigrammet for Nikolaidas (= Page, *FGE* no. 43; Sider, *Simonides* no. 29) ikke emenderes til at læse ‘60’, som Page gør (cf. *ad loc.*).

180. Om Den korinthiske Krig, se Buckler 2003: 75–128; Hornblower 2011: 217–33.

stisk lokalt produkt, berømte uldne kapper,¹⁸¹ der var præmierne ved byens store festival;¹⁸² og ved den store festival, *Pythia*,¹⁸³ til Apollons ære i Sikyon var præmierne *phialai* af sølv,¹⁸⁴ ligesom ved *Herakleia* i Marathon.¹⁸⁵ Det mest forbløffende er dog den temmelig lange liste over stater, der udsatte værdifulde genstande af bronze som præmier ved deres festivaler (tabel 1 nedenfor).¹⁸⁶ Athen og Argos skiller sig ud på denne liste, hvilket ikke er så mærkeligt: Det er store og ressourcestærke bystater, som var fast besluttede på at promovere sig selv og skabe sig en solid *soft power*. Men også ret små og i den større sammenhæng ubetydelige stater som Malis og Parrhasien forfulgte dette mål,¹⁸⁷ om end vel i mere beskedent omfang. Det forekommer at være en rimelig antagelse, at bystater i al almindelighed brugte deres festivaler til at promovere sig selv og at dette ofte skete ved at udsætte værdifulde præmier.

Tabel 1

Bystater der udsatte bronzekar som præmier

1. **Theben.** (1) Fra Theben i Boiotien stammer en hydria (vandkrukke) af bronze, der dateres til ca. 480–450 f.Kr. (til ca. 480 af Robinson 1942: 180; til ca. 470 af LSAG² 95 no. 16; til 475–450 af Amandry 1971: 617); den er beskrevet med indskriften τὸν Θέβαις αἰθλον;¹⁸⁸ indskriften er muligvis modelleret over dipintoen på panathenæiske prisamforer og beskriver Theben, sådan som den panathenæiske dipinto beskriver Athen. Ifølge Schol. Pind. *Ol.* 7.153d (Drachmann) var præmien ved Thebens store og forholdsvis velkendte festival, *Herakleia*, en trefod af bronze (τρίπους χαλκοῦς). Den bevarede hydria er formentlig også en præmie fra denne festival, Thebens vigtigste, og festivalen vil altså ligesom *Hekatomboia* i Argos have uddelt flere forskellige typer

181. Pollux 7,67.

182. Pind. *Ol.* 9.146ff, *Nem.* 10.82 m. scholier; Strabon 8.7.5.

183. Om denne festival, se Farrington 2013.

184. Pind. *Nem.* 9.51–53 m. scholier.

185. Pind. *Ol.* 9.89–90 m. scholier. – *Phialai* af sølv synes også at have været givet som præmier i hestesportskonkurrencer på Delos i 4. århundrede f.kr., se Homolle 1886: 462 ll. 30–31; og Frielinghaus 2019: 383.

186. Jeg hævder ikke, at listen i tabel 1 er komplet: Den indeholder blot det materiale, jeg kender, men det burde være nok til at illustrere min pointe.

187. Om Malis: IACP 685–86; om Parrhasien: Roy 2013.

188. LSAG² 95 no. 16; Robinson 1942: 180–81 with figs. 12–13; Amandry 1971: 617; Nielsen 2018a: 34 n. 140.

genstande af bronze som præmier, måske alt afhængig af sportsgren. (2) En lidt yngre hydria, dateret til 450–400 f.Kr. og ligeledes beskrevet med indskriften τῶν Θέβαις αἰθλον, er for nylig publiceret af Kaba (2019); den er fundet i Sinope ved Sortehavet og stammer sandsynligvis fra en grav.

2. Thespiiai. En bronzehydria fundet i Epeiros og dateret til ca. 475–450 f.Kr. bærer denne fragmentariske indskrift: [... ἡ]ερακλέος ἐς Θεσπίας;¹⁸⁹ foran den bevarede del af indskriften må oprindeligt have stået et ord som αἰθλον (boiotisk for ἄθλον) eller παρά.¹⁹⁰ Krukken er altså en præmie fra en festival til ære for Herakles i Thespiiai i Boiotien, og det synes givet at denne festival ligesom Herakles-festivalen i naboby-staten Theben havde sportskonkurrencer på sit program.

3-4. Uidentificerede bystater i Achaia. Af Pind. *Nem.* 10.45–47 fremgår det, at Ἀχαιῶν ὑψίβατοι πόλιες udsatte χαλκόν, (genstande af) bronze, som præmier ved deres sportsfestivaler. Henvisningen kan ikke være til Pellene, Achaias største bystat, som allerede er nævnt i sejrskatalogen som passagen stammer fra (44), og hvis pluralis i πόλιες skal tages bogstaveligt, må der altså have været mindst to andre bystater i Achaia, der arrangerede sportsfestivaler og udsatte værdifulde præmier. Referencen er til det tidligere 5. århundrede.

5. Kleitor. Af Pind. *Nem.* 10.45–47 fremgår det, at Kleitor i Arkadien udsatte χαλκόν, (genstande af) bronze, som præmier, formentlig ved festivalen *Koriasia* til ære for Athene.¹⁹¹ Referencen er til det tidligere 5. århundrede.

6. Tegea. Af Pind. *Nem.* 10.45–47 fremgår det, at Tegea i Arkadien udsatte χαλκόν, (genstande af) bronze, som præmier, formentlig ved festivalen *Aleaia* til ære for Athene.¹⁹² Referencen er til det tidligere 5. århundrede.

189. ἐς = ἐκ (Buck 1955: 83).

190. Amandry 1980: 211–12; Nielsen 2018a: 62; SEG 30.541.

191. Nielsen 2018a: 40.

192. Nielsen 2018a: 40.

7. *Parrhasien*. Af Pind. *Nem.* 10.45–47 fremgår det, at præmierne ved den forholdsvis velkendte festival *Lykaia* på Lykaion-bjerget i Parrhasien i Arkadien var χαλκόν, (genstande af) bronze; Pind. *Ol.* 7.84 refererer formentlig også til *Lykaia* og nævner ligeledes præmier af χαλκόν, som ifølge Schol. Pind. *Ol.* 7.153d (Drachmann) var trefødder. Den forholdsvis berømte festival blev, synes det nu at være afklaret, arrangeret af den lille intra-arkadiske forbundsstat Parrhasien inden grundlæggelsen af Megalopolis i ca. 371–368 f.Kr., hvorefter denne bystat blev værtsbyen.¹⁹³ Referencen her er nok en gang til det tidligere 5. århundrede.¹⁹⁴

8. *Pheneos (?)*. En bronzehydria fundet i Sinope på Sortehavets sydkyst og dateret ca. 470–450 f.Kr. bærer indskriften ἐκ Φενεῶν ἄεθλα πὰρ Διοσκόροιν; denne indskrift er dog indhugget i mindre bogstaver under en anden indskrift, der beskriver krukken som en præmie fra festen til ære for Hera Argeia, dvs. *Hekatomboia* ved det argiviske Heraion.¹⁹⁵ Brugen af krukken som præmie i Pheneos synes altså have været genbrug af en præmie fra Argos.

9. *Argos*. Mindst seks bronzegenstande fra det 5. århundrede er beskrevet med (mindre) variationer af formlen πὰρ ἡέρας Ἀργείας ἐμὶ τῶν ἡαφέθλων, “Jeg er en af præmierne fra Hera Argeias festival”:

1. En bronzehydria fra en grav i Sinope dateret til ca. 470–450 f.Kr. er beskrevet πὰρ ἡέρας Ἀργείας ἐμὶ τῶν ἡαφέθλων.¹⁹⁶

2. En bronzehydria fra ca. 470–460 f.Kr. af ukendt proveniens men nu i New York er beskrevet πὰρ ἡέρας Ἀργείας ἐμὶ τῶν ἡαφέθλων.¹⁹⁷

3. En bronzehydria fra ca. 470–460 f.Kr. af ukendt proveniens men nu i København er beskrevet πὰρ [ἡ]έρας Ἀ[ργείας ἐ]μὶ τῶν [ἡ]α[φέ]θλων.¹⁹⁸

193. Nielsen 2002: 271–307; Roy 2013.

194. En sen-arkaisk indskrift (ca. 500 f.Kr.) fra, antages det, det sydvestlige Arkadien omhandler rituelle forhold, muligvis ved kult på Lykaion-bjerget; der henvises to gange til præmier bestående af of-ferkød. Det er dog tvivlsomt, om indskriften beskæftiger sig med den store *Lykaia*-festival til ære for Zeus. Om indskriften, se Carbon & Clackson 2016.

195. Amandry 1980: 212.III.6; *SEG* 39.1365; Nielsen 2018a: 63.

196. *LSAG*² 164; Amandry 1971: 615.III.A; *SEG* 30.1456; Nielsen 2018a: 42.

197. Robinson 1942: 178–80; *LSAG*² 169 no. 26; Amandry 1971: 615.III.B.

198. Amandry 1980: 251 n. 8.

4. En bronzehydria fundet i Pompeii og dateret til 460–450 f.Kr. er beskrevet *πὰρ ἡέρας Ἀργείας [ἐ]μ[ὶ τῶν ἁφέθλων]*.¹⁹⁹

5. En bronzelebes fundet i Athen og dateret til ca. 450–420 f.Kr. er beskrevet *[ἡ]έ[ρας] Ἀ[ρ]γε[ί]ας ἐμὶ τῶν ἀφέθλων*.²⁰⁰

6. En trefod fra den store kongelige gravhøj i Vergina og dateret til ca. 430 f.Kr. er beskrevet *πὰρ ἡέρας Ἀργείας ἐμὶ τῶν ἀφέθλων*.²⁰¹

Det synes ret sikkert, at all seks artefakter stammer fra den tid, hvor den store helligdom for Hera i Argolis var under Argos' administration, efter at byen havde besejret den tidligere administrator, den mindre bystat Mykenai, i 460'erne f.Kr.²⁰² Det synes derfor at være en sikker slutning, at præmierne er vidnesbyrd om en massiv satsning fra Argos' side på at promovere det, der i realiteten var byens nye, internationalt kendte festival.

199. Lazzarini & Zevi 1989 (= SEG 39.1061).

200. LSAG² 170 no. 43; Amandry 1971: 615.III.C; IG I³ 1386bis.

201. SEG 30.648. – Se også Pind. *Ol.* 7.83: ὃ τε ἐν Ἀργεὶ χαλκός, der ifølge schol. *ad loc.* refererer til kar og skjolde.

202. Hall 1995: 613.

Fig. 3. En bronzehydria (nr. 3 ovenfor), en præmie fra Hekatomboia-festivalen i Argos. Højde: 51.41 cm.²⁰³

10. **Athen.** Athen udsatte præmier i form af bronzekar ved (i hvert fald) to festivaler med indlejrede sportskonkurrencer, *Anakeia* (I) og *Epitaphia* (II):

I.1 En bronzekalpis af uvis proveniens dateret til det tidlige 5. århundrede f.Kr. bærer følgende indskrift i det attiske alfabet: ἐχς Ἀνακίο ἀθλον.²⁰⁴

I.2 En bronzekalpis fundet i en grav i den græske bystat Pydna i Makedonien og dateret til det 5. århundrede f.Kr. bærer følgende indskrift, igen i attiske skrift: ἐχς Ἀνακίου ἀθλον.²⁰⁵

203. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/252452> (public domain).

204. Amandry 1971> 615.II.A; Nielsen 2018a: 67.

205. SEG 46.801.

I.3 En bronzekalpis dateret ca. 400 f.Kr. og fundet i Chersonesos ved Sortehavet bærer indskriften ἀθλον ἐξ Ἀνακίων.²⁰⁶

II.1 En bronzelebes fundet i Marathon og dateret til ca. 480 f.Kr. bærer denne indskrift, i attisk skrift: Ἀθελαιοι ἀθλα ἐπι τοῖς ἐν τοῖ πολέμοι.²⁰⁷

II.2 En bronzelebes fundet i Athen selv og dateret til kort efter 480 f.Kr. bærer i attisk skrift denne indskrift: Ἀθελαιοι ἀθλ' ἐπι τοῖς ἐν τοῖ πο{π}λέμοι.²⁰⁸

II.3 En bronzehydria fundet i Thessaloniki og dateret til 450–400 f.Kr. bærer i attisk skrift denne indskrift: Ἀθελαιοι ἀθλ<a> <ἐ>πι τοῖς ἐν τοῖ πολέμοι.²⁰⁹

Amandry (1971: 602–25) mente, at II.1–3 var præmier ved festivalen *Herakleia* i Marathon, og antog (uden megen støtte i kildematerialet), at denne festivalen udviklede sig til en mindefestival viet til de athenske dræbte ved slaget ved Marathon i 490 f.Kr. Den almindelige opfattelse er dog, at karrene var præmier ved festivalen *Epitaphia* i Athen.²¹⁰

Tilsammen viser I–II overbevisende, at Athen aktivt promoverede andre festivaler end den velkendte *Panathenaia*.

11. Eretria. En bronzelebes fundet i Eretria og dateret 475–450 f.Kr. bærer denne indskrift: Ἐρετρίαθεν ἀθλον παρ' ηερακλέος. At en festival til Herakles' ære havde *agones gymnikoι* på programmet, sådan som det kendes fra hans festivaler i Theben og Athen, er nærmest sikkert.²¹¹

12. Malis. En bronzehydria af ukendt proveniens dateret til 475–450 f.Kr. bærer indskriften [ἐχ]ς Αιαιίας τὰς Φθίας ἔθλον παρ' Προτεσί[λα]. Hvor Aia lå, er ukendt, men det må have været i Malis.²¹²

206. Amandry 1971: 615.II.B; Nielsen 2018a: 67.

207. IG I³ 523; SEG 28.26.1.

208. IG I³ 524; SEG 28.26.2.

209. IG I³ 525; SEG 28.26.3.

210. Nielsen 2018a: 67–68.

211. Kramer 1970: 108–39.

212. Helly 1995: 137–38; Nielsen 2018a: 71; karret er afbildet som fig. 24 i *Games Thessaly*.

13. Den doriske hexapolis. Ifølge Herodot (1.144) var præmien “i gammel tid” (τὸ πάλαι) ved festivalen til ære for Apollon Triopios i den doriske hexapolis (dvs. Ialysos, Lindos, Kamiros, Knidos, Kos og Halikarnassos) en trefod af bronze; referencen må være til arkaisk tid.²¹³

14. Knidos. Fra Knidos stammer en bronzehydria fra ca. 450 f.Kr, publiceret af Knauff & Nollé (2019), med indskriften ἐκ Κνίδου ἤθηλα παρ Ποτειδᾶνος, “Fra Knidos, præmie fra <festivalen til ære for> Poseidon”. Udgiverne antager, at krukken stammer fra samme festival som nr. 13 ovenfor, og (følgelig) at denne festival var viet ikke til Apollon alene men til Apollon og Poseidon i fællig. Mere nærliggende synes det dog at antage, at den stammer fra en festival i bystaten Knidos til ære for Poseidon: At Apollon, der var den berømte gud i Triopion, ikke skulle være nævnt på en præmie fra en fest til hans ære, forekommer usandsynligt.

15. Ialysos. En bronzekrukke fra Athenes helligdom i Ialysos på Rhodos dateret til det 6. århundrede f.Kr. beskrives i dedikationsindskriften som en [ἄ]έθλον, og krukken har muligvis været udsat som præmie ved en lokal festival.²¹⁴

16. Ukendt bystat på Rhodos. En bronzehydria af uvis proveniens dateret til 450–400 f.Kr. bærer denne indskrift: ἄθλον ἐγ Ρόδο παρ Ἀλίο.²¹⁵ Indskriften er næsten med sikkerhed ældre end Rhodos’ synoikisme i 408 f.Kr., men det er uvist, hvilken af de tre ældre bystater (Ialysos, Lindos og Kamiros), der arrangerede den festival, ved hvilken vandkrukken var udsat som præmie.

6. Konklusion

Sammenfattende kan vi sige følgende: Det tidlige arkaiske aristokrati fortolkede sportssejre som bevis på nedarvet styrke og overlegenhed, bevist gennem konkurrencer afviklet i deres egen eksklusive cirkel ved gravlæggelser af stormænd. Midt i det 6. århundrede f.Kr. begyndte bystaterne i et stadigt stigende antal at indlægge sportskon-

213. Nielsen 2018a: 92–93.

214. SEG 53.819; Nielsen 2018a: 83.

215. Amandry 1980: 211 n. 4; Johnston 1997; Nielsen 2018a: 82; SEG 27.481.

kurrencer som spektakler ved deres store religiøse festivaler, ligesom der blev anlagt en infrastruktur til træning i form af *gymnasia*. Selvom de traditionelle eliter i høj grad stadig dominerede bystaterne, blev der langsomt sat spørgsmålstegn ved deres fortolkning af sportssejres betydning, efterhånden som bystaterne begyndte at kræve deres andel af den ære og prestige, en sejr kastede af sig.

En af de måder, bystaterne tilegnede sig en del af den ære og prestige, 'deres' atleters sejre udløste, var offentligt at hædre sejrherrene med belønninger, ikke sjældent i form af kontante udbetalinger. Sådanne offentlige æresbevisninger havde til hensigt at understrege, at sejrherren var en af bystatens borgere, og at forpligte ham til loyalitet over for bystaten, der gjorde sig selv til en kilde til øget ære og prestige for sejrherren. Dette var en væsentlig forudsætning for den nye fortolkning af sejres betydning: at en sejr var en fælles præstation af atlet og bystat, en fortolkning der blev udtrykt i den metafor, at sejrherren ved sin sejr bekransede sin bystat – en metafor, der blev udviklet på baggrund af det heroldopråb der proklamerede en sejrherre i f.eks. Olympia og indeholdt sejrherrens ethnikon som en del af hans navn. I slutningen af klassisk tid synes sådanne offentlige hædersbevisninger til sejrherre at have været temmelig almindelige i den græske verden. Bystaterne hungrede efter deres del af sejrens prestige, fordi sejre sædvanligvis blev fortolket som et udtryk for sejrherrens bystats potentiale og ressourcer. Sportssejre ved bystatens borgere var altså en kilde til *soft power* for de græske bystater.

I hestesportskonkurrencerne kunne bystaterne skaffe sig sportslig hæder og prestige, og dermed *soft power*, på en langt mere direkte måde, nemlig ved at indregistrere offentligt ejede firspand og væddeløbsheste i de store konkurrencer. Det synes at have været forholdsvis almindeligt, og bystaten Argos drev formodentlig en offentlig stald i det meste af det 5. århundrede f.Kr.

Endelig skaffede bystaterne sig berømmelse, prestige og *soft power* ved at arrangere storslåede atletiske spektakler ved deres store religiøse festivaler og ved at tiltrække topatleter gennem gavmilde præmier. Mange bystater gjorde det, men som så ofte ved vi mest om Athen – og det synes at være hævet over al tvivl, at præmierne ved *Panathenaia* ud over at tiltrække topatleter i kraft af deres værdi havde til formål at skaffe Athen selv *soft power*, og dette må i al almindelighed have været bystaternes ambition, når de arrangerede sportsfestivaler af mere end blot lokal attraktionsværdi. Kort sagt

var penge, ære og sport ligeså intimt forbundet med hinanden i den klassiske græske bystatskultur som det er tilfældet i dag.

Forkortelser

CEG = P.A. Hansen, *Carmina epigraphica Graeca*. 1-2. De Gruyter: Berlin & New York 1983–1989.

DK = H. Diels & W. Kranz, *Fragmente der Vorsokratiker*⁶. Weidmann: Berlin 1952.

Ebert, Sieger = J. Ebert, *Griechische Epigramme auf Sieger an gymnischen und hippischen Agonen*. Akademie-Verlag: Berlin 1972.

F.Delphes III = *Fouilles de Delphes*. III. 1–6. *Épigraphie*. Boccard: Paris 1909–1985.

FGrHist = F. Jacoby, *Fragmente der griechischen Historiker*. Weidmann *et al.*: Berlin 1923–.

Friedländer, Epigrammata = P. Friedländer, *Epigrammata. Greek Inscriptions in Verse from the Beginnings to the Persian Wars*. With the Collaboration of H. Hoffleit. University of California Press: Berkeley & Los Angeles 1948.

Games Thessaly = *Games and Sports in Ancient Thessaly*. Archaeological Receipts Fund: Athen 2004.

IACP = M.H. Hansen & T.H. Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Oxford University Press: Oxford 2004.

I.Ephesos = H. Wankel & R. Merkelbach, *Die Inschriften von Ephesos I–VII*. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 11–17. Verlag Dr. Rudolf Habelt: Bonn 1979–1981.

IG = *Inscriptiones Graecae*. De Gruyter *et al.*: Berlin 1873–.

I.Priene = F. Hiller von Gaertringen, *Inschriften von Priene*. G. Reimer: Berlin 1906.

- LSAG*² = L.H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece. A Study of the Origin of the Greek Alphabet and its Development from the Eighth to the Fifth Centuries B.C.* Revised edition with a supplement by A.W. Johnston. Clarendon Press: Oxford 1990.
- IvO* = W. Dittenberger & K. Purgold, *Die Inschriften von Olympia*. A. Asher & Co: Berlin 1896.
- Meiggs–Lewis, *GHI* = R. Meiggs & D. Lewis (eds.), *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century BC*. Revised edition. Clarendon Press: Oxford 1988.
- Michel, *Recueil* = C. Michel, *Recueil d'inscriptions grecques*. Lamertin: Brussels 1900.
- Miller, *Guide* = S.G. Miller et al., *Nemea. A Guide to the Site and Museum*. Ministry of Culture: Athen 2004.
- Moretti, *IAG* = L. Moretti, *Iscrizioni agonistiche greche*. Editore Angelo Signorelli: Rom 1953.
- Moretti, *Olympionikai* = L. Moretti, *Olympionikai, i vincitori negli antichi agoni olimpici*. Atti della Accademia Nazionale dei Lincei, Classe di Scienze morali, storiche e filologiche, Memorie, ser. 8, vol. 8, fasc. 2: Rom 1957.
- Page, *FGE* = D.L. Page, *Further Greek Epigrams*. Cambridge University Press: Cambridge 1981.
- POxy* = *Papyri Oxyrhynchi*
- Rutter, *HN*³ Italy = N.K. Rutter et al., *Historia numorum. Italy*. British Museum Press: London 2001.
- Sider, *Simonides* = D. Sider, *Simonides. Epigrams & Elegies*. Oxford University Press: Oxford 2020.
- Strasser, *Pythionikai* = J.-Y. Strasser, Πυθιονίκαι. *Recherches sur les vainqueurs aux Pythia de Delphes*. Academie des Inscriptions et Belles-Lettres: Paris 2001.
- ThesCRA* = *Thesaurus Cultus et Rituum Antiquorum*, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles 2004–2012.

RF = *Rivista di filologia*

SEG = *Supplementum epigraphicum Graecum*. Brill: Leiden 1923–.

Bibliografi

- Allan, W. (ed.). 2019. *Greek Elegy and Iambus. A Selection*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Amandry, P. 1971. "Collection Paul Canellopoulos (I). Armes et lébès de bronze," *Bulletin de la correspondance hellénique* 95: 585–626.
- Amandry, P. 1980. "Sur les concours argiens," *Bulletin de la correspondance hellénique Suppl.* 6: 211–53.
- Arndt, H. 2003. *Sproget – hverdagens mirakel*. Aarhus Universitetsforlag: Århus.
- Arndt, H. 2007. *Talehandlinger – og anden sprogbrug*. Dansk lærerforeningens Forlag: Frederiksberg.
- Bell, D.F. 1989. "The Horse Race (Κέλως) in Ancient Greece from the Pre-Classical Period to the First Century B.C.," *Stadion* 15: 167–90.
- Bentz, M. 1998. *Panathenäische Preisamphoren. Eine athenische Vasengattung und ihre Funktion vom 6.–4. Jahrhundert v. Chr.* Vereinigung der Freunde antiker Kunst: Basel.
- Bernardini, P.A. 1976. "Hekatomboia o Heraia di Argo. Un problema di denominazione," *Stadion* 2: 213–17.
- Berti, I. 2014. "Value for Money: Pleasing the Gods and Impressing Mortals in the Archaic and Early Classical Age," ss. 289–313 i P. Carlà & M. Gori (eds.), *Gift Giving and the 'Embedded' Economy in the Ancient World*. Universitätsverlag Winter: Heidelberg.
- Billerbeck, M. & Zubler, C. 2011. *Stephani Byzantii Ethnica*. Vol. II: Δ– I. De Gruyter: Berlin.

- Blinkenberg, C. 1919. "Der panathenäische Siegespreis in einem Epigram der Anthologie," *Hermes* 64: 272–74.
- Blok, J. 2017. *Citizenship in Classical Athens*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Boardman, J. 1991. *Athenian Black Figure Vases – a Handbook*. Thames & Hudson: London.
- Boeke, H. 2007. *The Value of Victory in Pindar's Odes. Gnomai, Cosmology and the Role of the Poet*. Brill: Leiden & Boston.
- Bonde, H. & Elsborg, S. 2020. *Med kroppen ind i kulturen. Idrætshistoriske strejfflys*. Syddansk Universitetsforlag: Odense.
- Bowra, C.M. 1960. "Euripides' Epinician for Alcibiades," *Historia* 9: 68–79.
- Brandt, J.R. & Iddeng, J.W. 2012. *Greek and Roman Festivals. Content, Meaning, and Practice*. Oxford University Press: Oxford.
- Brenne, S. 2001. *Ostrakismos und Prominenz in Athen. Attische Bürger des 5. Jhs. v. Chr. auf den Ostraka*. Holzhausen: Wien.
- Brown, B. 2003. "Homer, Funeral Contests and the Origins of the Greek City," ss. 123–62 i D.J. Phillips & D. Pritchard (eds.), *Sport and Festival in the Ancient Greek World*. Classical Press of Wales: Swansea.
- Brunet, S. 2003. "Olympic Hopefuls from Ephesos," *Journal of Sport History* 30: 219–35.
- Buck, C.D. 1955. *The Greek Dialects*. University of Chicago Press: Chicago.
- Buckler, J. 2003. *Aegean Greece in the Fourth Century BC*. Brill: Leiden & Boston.
- Bury, J.B. 1965a [1890]. *The Nemean Odes of Pindar. Edited with Introduction and Commentary*. Hakkert: Amsterdam.
- Bury, J.B. 1965b [1892]. *The Isthmian Odes of Pindar. Edited with Introduction and Commentary*. Hakkert: Amsterdam.
- Carbon, J.-M. & Clackson, J.P.T. 2016. "Arms and the Boy: On the New Festival Calendar from Arkadia," *Kernos* 29: 119–58.

- Cartledge, P. 1985. "The Greek Religious Festivals," ss. 98–127 i P.E. Easterling & J.V. Muir (eds.), *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Cartledge, P. 1987. *Agesilaos and the Crisis of Sparta*. Duckworth: London.
- Catling, R.W.V. & Kanavou, N. 2007. "Hermesianax the Olympic Victor and Goneus the Ambassador: A Late Classical–Early Hellenistic Family from Kolophon," *Epigraphica Anatolica* 40: 59–66.
- Catling, R.W.V. & Kanavou, N. 2008. "Hikesios Son of Lykinos of Kolophon, Victor in Boys' Wrestling at Olympia, and Pausanias VI 17.4," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 165: 109–10.
- Chaniotis, A. 2011. "Festivals and Contests in the Greek World," *ThesCRA* VII: 4–43.
- Christesen, P. 2007a. "The Transformation of Athletics in Sixth-Century Greece," ss. 59–68 i G.P. Schaus & S.R. Wenn (eds.), *Onwards to the Olympics. Historical Perspectives on the Olympic Games*. Wilfrid Laurier University Press: Athen.
- Christesen, P. 2007b. *Olympic Victor Lists and Ancient Greek History*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Christesen, P. 2010. "Whence 776? The Origin of the Date for the First Olympiad," ss. 13–34 i Z. Papakonstantinou (ed.), *Sport in the Cultures of the Ancient World. New Perspectives*. Routledge. New York & London.
- Christesen, P. & Stocking, C. 2021. "Introduction," ss. 1–21 i P. Christesen & C. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury: London.
- Colvin, S. 2014. *A Brief History of Ancient Greek*. Wiley Blackwell: Malden.
- Crowther, N.B. 2007. "The Ancient Olympic Games through the Centuries," ss. 3–13 i G.P. Schaus & S.R. Wenn (eds.), *Onwards to the Olympics. Historical Perspectives on the Olympic Games*. Wilfrid Laurier University Press: Athen.
- Crowther, N.G. & Frass, M. 1998. "Flogging as a Punishment in the Ancient Games," *Nikephoros* 11: 51–82.
- Currie, B. 2005. *Pindar and the Cult of Heroes*. Oxford University Press: Oxford.

- Daly, L.W. 1939. "An Inscribed Doric Capital from the Argive Heraion," *Hesperia* 8: 165–69.
- Daux, G. 1978. "Décret d'Éphèse pour un vainqueur aux Isthmia et aux Néméa," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 28: 41–47.
- Decker, W. 2014. *Antike Spitzensportler. Athletenbiographien aus dem Alten Orient, Ägypten und Griechenland*. Arete Verlag: Hildesheim.
- Dickie, M.W. 1984. "Fair and Foul Play in the Funeral Games in the *Iliad*," *Journal of Sport History* 11: 8–17.
- Dillon, M. 1995. "Phrynon of Rhamnous and the Macedonian Pirates," *Historia* 44: 250–54.
- Dillon, M. 1997. *Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece*. Routledge: London & New York.
- Dillon, M. 2021. "Cult and Competition," ss. 567–91 i A. Futrell & T.F. Scanlon (eds.), *The Oxford Handbook of Sport and Spectacle in the Ancient World*. Oxford University Press: Oxford.
- Donlan, W. 1980. *The Aristocratic Ideal in Ancient Greece. Attitudes of Superiority in Ancient Greece from Homer to the End of the Fifth Century B.C.* Coronado Press: Lawrence.
- Dunkle, R. 1981. "Some Notes on the Funeral Games: *Iliad* 23," *Prometheus* 7: 11–18.
- Dunkle, R. 1987. "Nestor, Odysseus, and the Mêtis–Biê Antithesis: The Funeral Games, *Iliad* 23," *Classical World* 81: 1–17.
- Duplouy, A. 2018. "Pathways to Archaic Citizenship," ss. 1–49 i A. Duplouy & R. Brock (eds.), *Defining Citizenship in Archaic Greece*. Oxford University Press: Oxford.
- Engelmann, H. 1975. "Zu einer Inschrift aus Ephesos," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 19: 134.
- Espy, R. 1979. *The Politics of the Olympic Games*. University of California Press: Berkeley & London.

- Farrington, A. 2013. "The Pythia of Sicyon," *Nikephoros* 26: 109–37.
- Fera, M.C. 2020. *Le Nemee*. Mondadori: Rom.
- Fisher, N. 2018. "Athletics and Citizenship," ss. 189–225 i A. Duplouy & R. Brock (eds.), *Defining Citizenship in Archaic Greece*. Oxford University Press: Oxford.
- Frel, J. 1973. *Panathenaic Prize Amphoras*. Esperos: Athen.
- Frel, J. & Metaxa-Prokopiou, N. 1972. "Two Panathenaic Dedications in Eleusis," *Athens Annals of Archaeology* 5: 245–48.
- Frielinghaus, H. 2019. "Agones Hippikoi and Votive Offerings," ss. 377–88 i J.-C. Moretti & P. Valavanis (eds.), *Les hippodromes et les concours hippiques dans la Grèce antique*. BCH Suppl. 62. École Française d'Athènes: Athen.
- Funke, P. 2005. "Die Nabel der Welt. Überlegungen zur Kanonisierung der 'panhellenischen' Heiligtümer," ss. 1–16 i T. Schmitt *et al.* (eds.), *Gegenwärtige Antike – antike Gegenwart*. De Gruyter Oldenbourg: München.
- Gabrielsen, V. 2002. "Socio-economic Classes and Ancient Greek Warfare," ss. 203–20 i K. Ascani *et al.* (eds.), *Ancient History Matters. Studies Presented to Jens Erik Skydsgaard on His seventieth Birthday*. L'erma di Bretschneider: Rom.
- Gerber, D.E. 2002. *A Commentary on Pindar Olympian Nine*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Goldblatt, D. 2018. *The Games. A Global History of the Olympics*. Pan Books: London.
- Golden, M. 2004. *Sport in the Ancient World from A to Z*. Routledge: London & New York.
- Golden, M. 2008. *Greek Sport and Social Status*. University of Texas Press: Austin.
- Golden, M. 2011. "War and Peace in the Ancient and Modern Olympics," *Greece & Rome* 58: 1–13.
- Golden, M. 2013. "Hierarchies of Heroism in Greek Athletics," ss. 349–56 i P. Mauritsch & C. Ulf (eds.), *Kultur(en) – Formen des Alltäglichen in der Antike*. Grazer Universitätsverlag: Graz.

- Gribble, D. 1999. *Alcibiades and Athens. A Study of Literary Presentation*. Clarendon Press: Oxford.
- Gribble, D. 2012. "Alcibiades at the Olympics: Performance, Politics and Civic Ideology," *Classical Quarterly* 62: 45–71.
- Griffin, J. 1995. *Homer. Iliad Book Nine*. Oxford University Press: Oxford.
- Grix, J. et al. 2019. *Entering the Global Arena. Emerging States, Soft Power Strategies and Sports Mega-Events*. Palgrave Macmillan: Singapore.
- Gygax, M.D. 2016. *Benefaction and Rewards in the Ancient Greek City*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Hainsworth, B. 1993. *The Iliad: A Commentary. Volume II: Books 9–12*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Hall, J.M. 1995. "How Argive was the 'Argive' Heraion?" *American Journal of Archaeology* 99: 577–613.
- Hansen, M.H. 1978. *Det athenske demokrati i det 4. århundrede f.Kr. 1. Staten, folket, forfatningen*. Museum Tusculanum: København.
- Hansen, M.H. 1987. *The Athenian Assembly in the Age of Demosthenes*. Oxford University Press: Oxford.
- Hansen, M.H. 1996. "City-Ethnics as Evidence for *Polis* Identity," ss. 169–96 i M.H. Hansen & K. Raaflaub (eds.), *More Studies in The Ancient Greek Polis*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Hansen, M.H. 1999. *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes*. Bristol Classical Paperbacks: London.
- Hansen, M.H. 2004. *Polis, den oldgræske bystatskultur*. Museum Tusculanums Forlag: København.
- Hansen, M.H. 2006. *Studies in the Population of Aigina, Athens and Eretria*. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: København.
- Helly, B. 1995. *L'état thessalien. Aleuas le Roux, les tétrades et les tagoi*. Maison de l'Orient Méditerranéen: Lyon.

- Hinckley, L.V. 1986. "Patroclus' Funeral Games and Homer's Character Portrayal," *Classical Journal* 81: 209–21.
- Hodkinson, S. 2000. *Property and Wealth in Classical Sparta*. Classical Press of Wales: Swansea.
- Homolle, T. 1886. "Inventaires des temples déliens en l'année 364," *Bulletin de correspondance hellénique* 10: 461–75.
- Hornblower, S. 2008. *A Commentary on Thucydides. Volume III: Books 5.25–8.109*. Oxford University Press: Oxford.
- Hornblower, S. 2011. *The Greek World 479–323 BC⁴*. Routledge: Abingdon & New York.
- Hornblower, S. & Pelling, C. 2017. *Herodotus. Histories. Book VI*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Horrocks, G. 1997. *Greek. A History of the Language and Its Speakers*. Longman: London & New York.
- Howland, R.L. 1954. "Epeius, Carpenter and Athlete (or What Made the Achaeans Laugh at 'Iliad', XXIII, 840)," *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 183: 15–16.
- Hunter, R. 2022. *Greek Epitaphic Poetry. A Selection*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Immerwahr, H.R. 1990. *Attic Script. A Survey*. Oxford University Press: Oxford.
- Instone, S. 1996. *Pindar. Selected Odes. Olympian One, Pythian Nine, Nemeans Two & Three, Isthmian One*. Aris & Philips: Warminster.
- Jeffery, L.H. 1947. "Some Early Greek Epitaphs," *Greece & Rome* 16: 127–32.
- Jim, T.S.F. 2014. *Sharing with the Gods. Aparchai and Dekatai in Ancient Greece*. Oxford University Press: Oxford.
- Johansen, H.F. 1981. *Pindar. Tretten Epinikier*. Systime: Herning.
- Johnston, A. 1977. "Rhodes, Sunny Side Up," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 26: 157–58.

- Johnston, A. 1987. "IG II² 2311 and the Number of Panathenaic Amphoras," *Annual of the British School at Athens* 82: 125–29.
- Johnston, A. 2007. "Panathenaic Amphorae, Again," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 161: 101–4.
- Kaba, H. 2019. "A Bronze Prize *Hydria* from Sinop Museum," ss. 397–410 i V. Keleş *et al.* (eds.), *Essays for Cevat Başaran's 60th Birthday Occasion*. Bilgin Kültür Sanat Şti: Ankara.
- Kanin, D.B. 2018 [1981]. *A Political History of the Olympic Games*. Routledge: London & New York.
- Kitchell, K.F., Jr. 1998. "'But the Mare I Will Not Give Up': the Games in Iliad 23," *Classical Bulletin* 74: 159–71.
- Klee, T. 1918. *Zur Geschichte der gymnischen Agone an griechischen Festen*. Teubner: Leipzig & Berlin.
- Knauß, F. & Nollé, J. 2019. "Von den Triopischen Spielen zu Pindar: Zwei Münchener Bronzhydrien mit Inschriften," *Zeitschrift für Epigraphik und Papyrologie* 210: 76–90.
- Kramer, K. 1970. *Studien zur griechischen Agonistik nach den Epinikien Pindars*. Kleikamp: Köln.
- Kurke, L. 1991. *The Traffic in Praise. Pindar and the Poetics of Social Economy*. Cornell University Press: Ithaca & London.
- Kyle, D.G. 1983-84. "Solon and Athletics," *Ancient World* 8-9: 91–105.
- Kyle, D.G. 1984. "Non-Competition in Homeric Sport: Spectatorship and Status," *Stadion* 10: 1–19.
- Kyle, D.G. 1993. *Athletics in Ancient Athens*². Brill: Leiden.
- Kyle, D.G. 1996. "Gifts and Glory. Panathenaic and Other Greek Athletic Prizes," ss. 106–36 i J. Neils (ed.), *Worshipping Athena. Panathenaia & Parthenon*. University of Wisconsin Press: Madison.

- Kyle, D.G. 2003. "The Only Woman in All Greece': Kyniska, Agesilaus, Alcibiades and Olympia," *Journal of Sport History* 30.2: 183–203.
- Kyle, D.G. 2007. *Sport and Spectacle in the Ancient World*. Blackwell Publishing: Malden.
- Kyle, D.G. 2009. "Pan-Hellenism and Particularism: Herodotus on Sport, Greekness, Piety and War," *International Journal of the History of Sport* 26: 183–211.
- Kyle, D.G. 2014a. "Greek Female Sport. Rites, Running, and Racing," ss. 258–75 i P. Christesen & D.G. Kyle (eds.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, Wiley Blackwell: Malden.
- Kyle, D.G. 2014b. "Sport, Society, and Politics in Athens," ss. 159–75 i P. Christesen & D.G. Kyle (eds.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. Wiley Blackwell: Malden.
- Kyrieleis, H. 2011. *Olympia. Archäologie eines Heiligtum*. Verlag Philipp von Zabern: Darmstadt & Mainz.
- Lämmer, M. 2010. "The So-Called Olympic Peace in Ancient Greece," ss. 36–60 i J. König (ed.), *Greek Athletics*. Edinburgh University Press: Edinburgh.
- Larmour, D.H.J. 1999. *Stage and Stadion. Drama and Athletics in Ancient Greece*. Weidmann: Hildesheim.
- Lazzarini, M.L. & Zevi, F. 1989. "Necrocorinthia a Pompei: una idria bronzea per le gare di Argo," *Prospettiva. Rivista di storia dell'arte antica e moderna* 53-56: 33–48.
- Mann, C. 1998. "Krieg, Sport und Adelskultur. Zur Entstehung des griechischen Gymnasiums," *Klio* 80: 7–21.
- Mann, C. 2001. *Athlet und Polis im archaischen und frühklassischen Griechenland*. Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
- Mann, C. 2018. "Cash and Crowns: A Network Approach to Greek Athletic Prizes," ss. 293–312 i M. Canevaro *et al.* (eds.), *Ancient Greek History and Contemporary Social Science*. Edinburgh University Press: Edinburgh.

- Mann, C. 2020. "Campaign Agones: Towards a Classification of Greek Athletic Competitions," *Classica & Mediaevalia* 68: 99–117.
- Mann, C. 2021. "Products, Training, and Technology," ss. 69–94 i P. Christesen & H. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury: London & New York.
- Maróti, E. 1990. "Zum Siergerepigramm des Nikoladas," *Nikephoros* 3: 133–40.
- Meineke, A. 1849. *Stephani Byzantii Ethnicorum quae supersunt*. Reimer: Berlin.
- Michell, H. 1952. *Sparta. Τὸ κρυπτὸν τῆς πολιτείας τῶν Λακεδαιμονίων*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Miller, S.G. 2004. *Ancient Greek Athletics*. Yale University Press: New Haven & London.
- Miller, P.J. 2023. *Sport. Antiquity and its Legacy*. Bloomsbury: London & New York.
- Molyneux, J.H. 1992. *Simonides. A Historical Study*. Bolchazy-Carducci Publishers: Wauconda.
- Moore, M.B. 1999. "Nikias Made Me. An Early Panathenaic Amphora in the Metropolitan Museum of Art," *Metropolitan Museum Journal* 34: 37–56.
- Most, G.W. 2006. *Hesiod. Theogony. Works and Days. Testimonia*. Harvard University Press: Cambridge, MA & London.
- Mouratidis, J. 1984. "Heracles at Olympia and the Exclusion of Women from the Ancient Olympic Games," *Journal of Sport History* 11: 41–55.
- Murray, S.C. 2021. "Rules and Order," ss. 95–119 i P. Christesen & C. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury: London & New York.
- Myrsiades, K. 2023. *Reading Homer's Iliad*. Bucknell University Press: Lewisburg.
- Neils, J. (ed.). 1992a. *Goddess and Polis. The Panathenaic Festival in Ancient Athens*. Princeton University Press: Princeton.
- Neils, J. 1992b. "Panathenaic Amphoras: Their Meaning, Makers, and Markets," ss. 29–51 i J. Neils (ed.), *Goddess and Polis. The Panathenaic Festival in Ancient Athens*. Princeton University Press: Princeton.

- Neils, J. 1996. *Worshipping Athena. Panathenaia & Parthenon*. University of Wisconsin Press: Madison.
- Neils, J. 2007. "Replicating Tradition: The First Celebration of the Greater Panathenaia," ss. 41–51 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Neumann-Hartmann, A. 2007. "Das Wettkampfprogramm der panhellenischen Spiele im 5. Jh. v. Chr.," *Nikephoros* 20: 113–51.
- Neumann-Hartmann, A. 2014. "Organisation sportlicher Agone und Teilnehmerfeld im 6. und 5. Jh. v. Chr.," ss. 31–57 i K. Harter-Uibopuu & T. Kruse (eds.), *Sport und Recht in der Antike*. Holzhausen Verlag: Wien.
- Nicholson, N.J. 2005. *Aristocracy and Athletics in Archaic and Classical Greece*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Nielsen, T.H. 1996. "Was there an Arkadian Confederacy in the Fifth Century?" ss. 39–61 i M.H. Hansen & K. Raaflaub (eds.), *More Studies in the Ancient Greek Polis*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Nielsen, T.H. 2002. *Arkadia and its Poleis in the Archaic and Classical Periods*. Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
- Nielsen, T.H. 2004. "The Concept of Patris in Archaic and Classical Sources," ss. 49–76 i T.H. Nielsen (ed.), *Once Again: Studies in the Ancient Greek Polis*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Nielsen, T.H. 2005. "A Polis as a Part of a Larger Identity Group: Glimpses from the History of Lepreon," *Classica & Mediaevalia* 56: 57–89.
- Nielsen, T.H. 2007. *Olympia and the Classical Hellenic City-State Culture*. Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab: København.
- Nielsen, T.H. 2010. "Sportskulturens omfang i det klassiske Grækenland," *Aigis* 10.2: 1–40.
- Nielsen, T.H. 2010b. "Kampløge ved episke og historiske gravlæggelser – en sports-historisk note til *Iliadens* 23. sang," *Aigis* 10.1: 1–7.
- Nielsen, T.H. 2011a. "Sporten og eliten i det Klassiske Grækenland," *Aigis* 2011.1: 1–37.

- Nielsen, T.H. 2011b. "Team Ephesos," *Aigis* Suppl. I: *Festskrift for Chr. G. Tortzen 2011*: 1–13.
- Nielsen, T.H. 2012. "Olympia som et panhellenisk sportscentrum," *Aigis* 2012.2: 1–36.
- Nielsen, T.H. 2013. "Alkmaioniderne – politik og sport i antikkens Athen," *Aigis* 13.2: 1–52.
- Nielsen, T.H. 2014a. "Panhellenic Athletics at Olympia," ss. 133–45 i P. Christesen & D.G. Kyle (eds.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. Wiley Blackwell: Malden.
- Nielsen, T.H. 2014b [2019]. "Foreign Entrants at Minor Athletic Festivals in Late-Archaic and Classical Greece," *Nikephoros* 27: 91–158.
- Nielsen, T.H. 2014c. "An Essay on the Extent and Significance of the Greek Athletic Culture in the Classical Period," *Proceedings of the Danish Institute at Athens* 7: 1–35.
- Nielsen, T.H. 2015. "Hvad betragtede en klassisk græker som sit fædreland?" *Aigis* 15.1: 1–25.
- Nielsen, T.H. 2016a. "Athloi i Drakons drabslov – en sportshistorisk note," *Aigis* 2016.2: 1–8.
- Nielsen, T.H. 2016b. "Reflections on the Number of Athletic Festivals in Pre-hellenistic Greece," ss. 31–41 i C. Mann *et al.* (eds.), *Athletics in the Hellenistic World*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Nielsen, T.H. 2018a. *Two Studies in the History of Ancient Greek Athletics*. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: København.
- Nielsen, T.H. 2018b. "Den 'olympiske fred' i det klassiske Grækenland," @ <http://idraetshistorie.dk/temaer/sport-i-antikken/den-olympiske-fred-i-det-klassiske-graekenland/>
- Nielsen, T.H. 2022a. "Til ære for guderne – og lidt for staten," *Politiken Historie* 22: 36–43.
- Nielsen, T.H. 2022b. "Klassisk græsk sport som underholdning," ss. 7–32 i T. Svendrup (ed.), *Underholdning i antikken og middelalderen*. Forlaget Ådalen: Egå.

- Nielsen, T.H. 2022c. "En note om antallet af antikke græske sportsgrene," *Aigis* 2022.2: 1–10.
- Nielsen, T.H. 2024. "On the Pursuit of Athletic Glory by the *Poleis* of Late-Archaic and Classical Greece," ss. 25–58 i C. Begass *et al.* (eds.), *Money and Honor in Ancient Athletics*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Nielsen, T.H. & Fischer-Hansen, T. 2001. "Sybaris i Magna Graecia. En præsentation af en bystat i den vestgræske verden," *Antikkens Venner* 53: 28–44.
- Nielsen, T.H. & Fischer-Hansen, T. 2002. "Sybaris i Magna Graecia 2. Den arkæologiske udforskning af en storby i den vestgræske verden," *Antikkens Venner* 57: 21–46.
- Nilsson, M.P. 1906. *Griechische Feste von religiöser Bedeutung mit Ausschluss der attischen*. Teubner: Leipzig.
- Nye, J.S. 2004. *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. Public Affairs: New York.
- O'Neal, W.J. 1980. "Fair Play in Homeric Greece," *Classical Bulletin* 56: 11–14.
- Osborne, R. 1993. "Competitive Festivals and the Polis: a Context for Dramatic Festivals at Athens," ss. 21–38 i A.H. Sommerstein *et al.* (eds.), *Tragedy, Comedy and the Polis*. Levante editori: Bari.
- Owen, E.T. 2001 [1946]. *The Story of the Iliad*. Bristol Classical Paperbacks: London.
- Palagia, O. & Choremi-Spetsieri, A. (eds.). 2007. *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Papakonstantinou, Z. 2002. "Prizes in Early Greek Sport," *Nikephoros* 15: 51–67.
- Papakonstantinou, Z. 2003. "Alcibiades in Olympia: Olympic Ideology, Sport and Social Conflict in Classical Athens," *Journal of Sport History* 30: 173–82.
- Papakonstantinou, Z. 2013. "Cimon the Elder, Peisistratus and the Tethrippon Olympic Victory of 532 BCE," *Journal of Ancient History* 1: 99–118.
- Papakonstantinou, Z. 2019. *Sport and Identity in Ancient Greece*. Routledge: London & New York.

- Papazarkadas, N. 2011. *Sacred and Public Land in Ancient Athens*. Oxford University Press: Oxford.
- Parke, H.W. 1977. *Festivals of the Athenians*. Thames & Hudson: London.
- Parker, R. 1996. *Athenian Religion. A History*. Clarendon Press: Oxford.
- Parker, R. 2005. *Polyteism and Society at Athens*. Oxford University Press: Oxford.
- Parker, R. 2011. *On Greek Religion*. Cornell University Press: Ithaca & London.
- Perlman, P. 2000. *City and Sanctuary. The Theorodokia in the Peloponnese*. Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
- Phillips, D.J. 2003. "Athenian Political History: A Panathenaic Perspective," ss. 197–232 i D.J. Phillips & D. Pritchard (eds.), *Sport and Festival in the Ancient Greek World*. Classical Press of Wales: Swansea.
- Piérart, M. 2000. "Argos. Une autre démocratie," ss. 297–314 i P. Flensted-Jensen *et al.* (eds.), *Polis & Politics. Studies in Ancient Greek History*. Museum Tusulanums Forlag: København.
- Pinney, G.F. 1988. "Pallas and Panathenaea," ss. 465–77 i T. Melander & J. Christensen (eds.), *Proceedings of the 3rd Symposium on Ancient Greek and Related Pottery*. Nationalmuseet, Ny Carlsberg Glyptotek & Thorvaldsens Museum: København.
- Pleket, H.W. 1975. "Games, Prizes, Athletes and Ideology. Some Aspects of the History of Sport in the Greco-Roman World," *Arena* 1: 49–91.
- Pleket, H.W. 2000. "The Infrastructure of Sport in the Cities of the Greek World," *Scienze dell' antichità* 10: 627–44.
- Pleket, H.W. 2001. "Zur Soziologie des antiken Sports," *Nikephoros* 14: 157–212.
- Porter, A. 2019. *Agamemnon, the Pathetic Despot. Reading Characterization in Homer*. Harvard University Press: Cambridge, MA.
- Pritchard, D.M. 2013a. "Public Honours for Panhellenic Sporting Victors in Democratic Athens," *Nikephoros* 25: 209–20.

- Pritchard, D.M. 2013b. *Sport, Democracy and War in Classical Athens*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Pritchard, D.M. 2015. *Public Spending and Democracy in Classical Athens*. University of Texas Press: Austin.
- Pritchard, D.M. 2019. *Athenian Democracy at War*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Race, W.H. 1997a. *Pindar. Olympian Odes. Pythian Odes*. Harvard University Press: Cambridge, MA & London.
- Race, W.H. 1997b. *Pindar. Nemean Odes. Isthmian Odes. Fragments*. Harvard University Press: Cambridge, MA & London.
- Remijsen, S. 2021. "Sporting Time and Sporting Space," ss. 49–67 i P. Christesen & H. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury: London & New York.
- Rhodes, P.J. 1993. *A Commentary on the Aristotelian Athenaion Politeia²*. Clarendon Press: Oxford.
- Rhodes, P.J. 2011. *Alcibiades*. Pen & Sword: Barnsley.
- Richardson, N.J. 1992. "Panhellenic Cults and Panhellenic Poets," *CAH V²*: 223–44.
- Ringwood, I.C. 1927. *Agonistic Features of Local Greek Festivals Chiefly from Inscriptional Evidence*. Diss. Columbia University.
- Robert, L. 1967. "Sur des inscriptions d'Éphèse: fêtes, athlètes, empereurs, épigrammes," *Revue de Philologie* 93: 7–87.
- Robinson, D.M. 1942. "New Greek Bronze Vases: A Commentary on Pindar," *American Journal of Archaeology* 46: 172–97.
- Roesch, P. 1975. "Les Hérakleia des Thèbes," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 17: 1–17.
- Roller, L.E. 1981a. "Funeral Games for Historical Persons," *Stadion* 7: 1–18.
- Roller, L.E. 1981b. "Funeral Games in Greek Art," *American Journal of Archaeology* 85: 107–19.

- Romano, D.G. 2021. "Greek Footraces and Field Events," ss. 209–20 i A. Futrell & T.F. Scanlon (eds.), *The Oxford Handbook of Sport and Spectacle in the Ancient World*. Oxford University Press: Oxford.
- Rose, P.W. 1995. *Sons of the Gods, Children of the Earth. Ideology and Literary Form in Ancient Greece*. Cornell University Press: Ithaca & London.
- Roy, J. 1998. "Thucydides 5.49.1–50.4: The Quarrel between Elis and Sparta in 420 BC, and Elis' Exploitation of Olympia," *Klio* 80: 360–68.
- Roy, J. 2009. "The Spartan-Elean War of c. 400," *Athenaeum* 97: 69–86.
- Roy, J. 2013. "The Parrhasians of Soutwestern Arkadia," *Classica & Mediaevalia* 64: 5–47.
- Rutter, N.K. 1997. *The Greek Coinages of Southern Italy and Sicily*. Spink: London.
- Saïd, S. & Trédé-Boulmer, M. 1984. "L'éloge de la cité du vainqueur dans les épinicies de Pindare," *Ktéma* 9: 161–70.
- Schachter, A. 1986. *Cults of Boiotia. 2. Herakles to Poseidon*. University of London. Institute of Classical Studies: London.
- Schwartz, A. 2023. "Thukydid, *Den peloponnesiske Krig*. 6. bog," *Aigis* 23.1: 1–62.
- Scott, M. 2010. *Delphi and Olympia. The Spatial Politics of Panhellenism in the Archaic and Classical Periods*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Scott, W.C. 1997. "The Etiquette of Games in Iliad 23," *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 38: 213–27.
- Scullion, S. 2007. "Festivals," ss. 190–203 i D. Ogden (ed.), *A Companion to Greek Religion*. Wiley-Blackwell: Malden.
- Shear, J. 2001. *Polis and Panathenaia: The History and Development of Athena's Festival*. Diss. University of Pennsylvania.
- Shear, J.L. 2003. "Prizes from Athens: The List of Panathenaic Prizes and the Sacred Oil," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 142: 87–108.

- Shear, J.L. 2021a. "The Panathenaia and Local Festivals," ss. 98–108 i A. Futrell & T.F. Scanlon (eds.), *The Oxford Handbook of Sport and Spectacle in the Ancient World*. Oxford University Press: Oxford.
- Shear, J.L. 2021b. *Serving Athena. The Festival of the Panathenaia and the Construction of Athenian Identities*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Slater, W.J. 1969. *Lexicon to Pindar*. De Gruyter: Berlin.
- Slater, W.J. 2012. "Stephanitic Orthodoxy?" *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 182: 168–78.
- Slater, W.J. & Summa, D. 2006. "Crowns at Magnesia," *Greek, Roman & Byzantine Studies* 46: 275–99.
- Stein, H. 1894. *Herodotos. Buch V und VI*. Weidmann: Berlin.
- Strassler, R.B. 1996. *The Landmark Thucydides*. The Free Press: New York.
- Symeonoglou, S. 1985. *The Topography of Thebes from the Bronze Age to Modern Times*. Princeton University Press: Princeton.
- Taylor, M.C. 1997. *Salamis and the Salaminioi. The History of an Unofficial Athenian Demos*. Brill: Amsterdam.
- Thomas, R. 2012. "Pindar's 'Difficulty' and the Performance of Epinician Poetry. Some Suggestions from Ethnography," ss. 224–45 i P. Agócs *et al.* (eds.), *Reading the Victory Ode*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Tiverios, M. 2007. "Panathenaic Amphoras," ss. 1–19 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Tyrrell, W.B. 2004. *The Smell of Sweat. Greek Athletics, Olympics, and Culture*. Bolchazy-Carducci Publishers: Wauconda.
- Ulf, C. 2004. "Die Bestattung des Patroklos und das Sportfest der 'Patroklos-Spiele'," ss. 45–51 i H. Heftner & K. Tomaschitz (eds.), *AD FONTES!* Eget Forlag: Wien.
- Young, D.C. 1983. "Professionalism in Archaic and Classical Greek Athletics," *Ancient World* 7: 45–51.

- Young, D.C. 1984. *The Olympic Myth of Greek Amateur Athletics*. Ares Publishers: Chicago.
- Young, D.C. 2004. *A Brief History of the Olympic Games*. Blackwell Publishing: Oxford.
- Valavanis, P. 2019. "Tombs in Hippodromes and Stadiums," ss. 323–35 i H. Frielinghaus & J. Stroszeck & P. Valavanis (eds.), *Griechische Nekropolen. Neue Forschungen und Funde*. Bibliopolis: Möneseesee.
- Veblen, T. 1994 [1899]. *The Theory of the Leisure Class*. Dover Publications: New York.
- Verity, A. 2007. *Pindar. The Complete Odes*. Oxford University Press: Oxford.
- von Reden, S. 1997. "Money, Law and Exchange: Coinage in the Greek Polis," *Journal of Hellenic Studies* 117: 154–76.
- Voutiras, E. 2016. "Aristis, Son of Pheidon of Kleonai," ss. 241–49 i D. Katsonopoulou & E. Partida (eds.), *ΦΙΛΕΛΛΗΝ. Essays Presented to Stephen G. Miller*. The Helike Society: Athen.
- Weiler, I. 1974. *Der Agon im Mythos. Zur Einstellung der Griechen zum Wettkampf*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft: Darmstadt.
- West, M.L. 1966. *Hesiod. Theogony. Edited with Prolegomena and Commentary*. Clarendon Press: Oxford.
- Whitley, J. 2001. *The Archaeology of Ancient Greece*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Willcock, M.M. 1972. "The Funeral Games of Patroclus," *BICS* 19: 1–11.
- Wolicki, A. 2002. "The Heralds and the Games in Archaic and Classical Greece," *Nikephoros* 15: 69–97.
- Worm, E. & Weber-Nielsen, C. 2022. *Pausanias. Beskrivelse af Grækenland*. Museum Tusulanums Forlag: Charlottenlund.
- Zaidman, L.B. & Pantel, P.S. 1992. *Religion in the Ancient Greek City*. Cambridge University Press: Cambridge.